

HRVATSKI NASLOV

u našoj starijoj književnosti.

PREŠTAMPANO IZ

„HRVATSKOG BRANIKA“

NAPISAO

ANTE SPLIT.

Ciena 25 nvč.

1895.
Hrvatska Dionička tiskara u Mitrovici.

HRVATSKI NASLOV

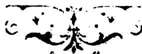
PREŠTAMPAN IZ

„HRVATSKOGA BRANIKA“.

NAPISAO

ANTE SPLIT.

Predgovor.

Više me prijatelja i znanaca zaletilo, da napose pretiskam ove članke, na što sam doduše i sam zbog više razloga pomišljao, jer onako kako su na pretrg u „Hrvatskom Braniku“ štampani, ne mogu zanimanicima lako do ruku. I njeke domače novine izjavile su istu želju.

Okrom toga naišao sam kasnije na još koji podatak. te je sad radnja nješto podpunija.

Uvjeren sam medjutim, da sve ovo nije ni najmanje dotjerano, pošto znam, da imade sila toga, što bi se još dalo navesti i do čeg sbog raznih okolnosti nisam mogao doći.

Ove male študije skroman su početak za daljnja iztraživanja; goli su kostur, koji treba zaodjeti, upodpuniti. Sbog tog najviše ove članke posebno i objelodanjujem, te ujedno molim sve hrvatske rodoljube, koji se tim pitanjem iole bave, da u našim domačim novinama iznesu razne dokaze i podatke, na koje bi

naišli ili za koje znadu. a nisu u ovoj knjižici navedeni; ili koji su navedeni, da ih eventualno upodpune ili bolje razjasne. U ostalom bila bi skromna moja želja, da se ti podatci, navodi, dokazi sbog reda i boljeg pregleda po mogućnosti iznesu u mitrovačkom „Hrvatskom Braniku.“

Nijedan zanimani hrvatski rodoljub u tom nebi smio zaostati: nek se pojmovi bistre te istina hrvatske starine u što ljepšem svjetlu zasja. — Kamen po kamen pak ćemo i na tom polju podići liepu zgradu. Rodoljubima na dušu, — i u to ime: Bog i Hrvati!

Ante Split.

I.

Sinonimi hrvatskoga naslova;

U našoj starijoj literaturi opaža se, kako su mnogi pisci nazivali jezik, kojim su pisali pored naziva hrvatskoga, takodjer slovinskim, iliričkim, dalmatinskim, bosanskim, dubrovačkim naškim i t. d. *); ali sva su ova imena osim pravoga hrvatskoga. geografička, a ne genetička; skovana po tudjem primjeru, na učenjačku tobože. Da su pak pod ovim svakojakim imenima razumjevali jedino pravi narodni hrvatski jezik, evo na izobilj dokaza.

Medjutim, budi mimogred spomenuto, kako je naziv „slovinski" najviše bio u običaju, a naši ga stari uzimali čisto kao sinonim za hrvatski. Naša „braća" po običaju navraćaju vodu na svoj mlin, pak kroz srbske naočale i u ovim nazivima vide zgoljno srbstvo. Ta „slovinskog" Reljkovičevog Satira morao je istom 1807. prevesti na „prostij srbskij jezik" St. Rajić!

Jezik „šlavonca" Reljkovića morao je Srbin tek

*) O napisu „naški" izašao je liep članak u „Glasu Hercegovca" od g. 1893. br. 5., gdje se temeljito dokazuje, da je taj naziv hrvatska osebina.

na srbski prevesti. Jesu li dakle Slavonci srbska svojina? Nek nam kaže St. Rajić.

Kod svih pisaca Dalmacije, Bosne, Banovine etc. ne nailazimo na samo jedno mjesto, od kojega bi se dalo ma kako izvesti ime srbsko. O njemu kao nar. jeziku nit spomena. A to je vrlo značajno!

Evo medjutim dokaza.

U kronici popa dukljanina rieč „hrvatski“ u lat. tekstu dolazi: sclavonice. [Kron. iz XII. v. Ark. I.] Slovinski je dakle što i hrvatski.

Vriedno je zabilježiti, da je pop Dukljanin rodom iz današnje Crne gore, a svoj jezik i narod svoj naziva hrvatskim, ko što i jest i ko što bi se lako dalo dokazati. (Kurelac-Fluminensia str. 217—218.)

Slavni hrv. slikar Juraj Julij Klović, dolazi podpisan: Crovatinus, Crovata, I l l y r i c u s, di Crovatia i schiavone. (Ark. za Jug. Povj. k. II. 133), (Slovnik Umj. Jrgoslav. Kuk. 1858., str. 161.) To su očevidno sami sinonimi. On je izradio svoju vlastitu sliku, na kojoj zlatnim slovima napisa: „Julius Clovius Croatus sui ipsius effigiator A$^{\underline{o}}$ oetat. 30. salut. 1528. Njegov ga suvremenik Bernardo Guidoni nazivlje: Giulio Clovio a Crovatia (Mirac. di Trevigi. 1594. p. 56.) Na slici „Preobraženje sv. Pavla“ (bakrorez) odozdola na lievom kraju stoji nadpis: „Don Julius Clovius Illiricus. Inv. Romae 1575 (J. Kuk. J. Kl. 62.) Tako isto i slika „Mučeničtvo sv. Stjepana“ (ibid.) Klovijeva domovina Hrvatska dolazi pod imenom: Crovatia iliti Schiavonija. Klovijev vršnjak i znanac Vasari piše o

njemu: „nacque costui (Don Giulio Clovio) nella provincia di Schiavonia ovvero Crovatia. (Le vite etc. Roma 1758—1760. T. III. p. 444—451;) a u nadpisu koji mu g. 1632 postaviše nad grobom, čita se opet pravi hrv. naslov: Domino Julio Clovis de Croatia (Vj. hrv. Arh. Dr. g. V. br. I.) Jasno je kao sunce, da svi ovi naslovi označuju samo pravi hrvatski naslov.

Glasoviti Kitónić, koji premda se služio učenjačkim iliričkim i slovinskim jezikom, ponosom se podpisivao „nobilis Croata de Kostanica“ (Hrvat. Dr. Matok. 1869., str. 299.) Hrvatu dakle Kitoniću hrvatski, ilirički, slovinski sve je jedno te isto.

Marko Marulić, otac dalmatinsko-dubrovačke literature zove izriekom svoj jezik hrvatskim. God 1521. izdao je u Mletcima: „Libar Marka Marulića . . . , Istorija Judite u versih árvatski složena.“ Negovi ga suvremenici samo kao Hrvata i priznaju. (Planine P. Zoranića, 1569. — Hektorović etc.) Marulić je po svem dakle Hrvat od glave do pete, Nu i njemu je slovinski, dalmatinski što i hrvatski.

U svome djelu „Knjige Ivana Gersona itd.“ u rukopisu štije se: hoc opusculum de latino sermone in dalmatichum a M. Marulo fuit convertum“. Taj Marulićev „dalmatichum“ valjda nije drugi od onog „hrvatskog“ u Istoriji Judite. Marulićev sugradjanin pjesnik Dr. Jerolim Kavanjin (1640—1714.) rabi naslov „hrvatski.“ (Bogatstvo i Ubož. Pj. VII. 164. Pjev. IX. 171.) pa ipak sam Hrvat, nazivlje sebe i Marulića „Slovincem;“ i to gdje veli:

„Marko Marul naš Splećanin.
„U slovinska naša slova
„Vriedne nauke pukom pravi. (Pj. VII. 150.)

Dočim O. Rafaela Levakovića, hrvačanina kiti „ilirskim“ nazivom, kad ga zove:

„Iliriške crkve popom.“ (Pjev. VII. 143—144.)

Tko će da oprovrgne sinonimnost ovih naslova? Istovjetnost hrvatstva, slovinstva i iliričtva posvjedočit će nam evo i ovaj dokumenat.

Kod popa Pera Bogovića, kurata u sv. Jakovu na Lošinju ima mala knjižica. kojoj je naslov „Zgodjenja.“ To su moralne pripoviesti, a ima ih 16. Na kraju knjižice čita se: „Ja pop Petar Žgombić zneh iz talijanskoga jezika na slavinski iliti harvacki. Leto 1755. Taj učeni pop i rodoljub sve je pisao glagolicom, a na tal. jeziku zapisao je u Matici god. 1782: „Conforme antico costume sono tutti (kršteni) descritti nella linqua illirica col carattere glagolito. (Vj. hrv. Ark. Dr. g. VI. br. I. str. 27).

U Vatikanskoj knjižnici čuva se pod br. 7019. rukopis u kom se čita ljetopis u hrv. jeziku, a lat. pismenima, koji završuje ovim riečima: „Gosp. Dmine Papalić najde . . . . u jedne knjige stare pisane harvatskim pismom . . . . a ja Jerolim Kaletić ovoj prepisa . . . g. 1546.“ Ovaj ljetopis na molbu Papalića prevede M. Marulić na lat. jezik . . . . „dalmatico“ idiomate (gori se nazivlje hrvatskim) compositum tuo rogatu latinum feci . . . (Knjiž. I., str. 222) Pa ipak Srbi traže u Dalmaciji njekakovo srbsko primorje. Kad

na to pomislim uviek mi na um dodju one rieči Danteove: E se non ridi, di che rider suoli?

Dalmacija od Raba do Špiča ostat će uvjek ono što i jest: hrvatska Dalmacija. U njoj se najprije začela hrvatska knjiga, dok je srbska sve do nedavna tvrdi sanak snivala. Zametak joj uprav u srcu hrvatstva, u Zvonimirovom Spljetu, gdje božanstveni Marulić prvi zametne književno kolo, u koje se redom uhvatiše otočani i ostali dalmatinci, poimence dubrovčani, koji su kasnije i kolovodje postali. Dubrovačka knjiga neda se podnipošto odieliti od ostale dalmatinske. Uviek je uza svu razliku državnu čvrsti vez podpuna jedinstva narodoslovnoga spajao Dubrovnik sa ostalom hrv. Dalmacijom. Sami su dubrovčani smatrali svoj jezik jednim i istovjetnim sa jezikom ostalih dalmatinaca. Zato je F. Rajmundo Gjamanjić, dubrovčanin izdao: „Nauk za pisati dobro lat. slovima rieči jezika slovinskoga, kojim se „dubrovčani i sva Dalmacija služe“. Ml. 1639.

Iztaknuo sam ovu okolnost glede Dubrovnika zako što se zbilja u ovo zadnje doba u Dubrovniku zgadjaju čudne srbske komedije, i što bi braća najradje, a znamo i zašto, zasegnuti za ovom liepom jabukom.

Nu hajdmo dalje.

Juraj Baraković, zadranin, izdao je svoju „Vilu Slovinsku“ (ml. 1614, 1626), zatim „Gjarulu . . . složenu u slov. jezik“. U prvom i u drugom izdanju „Vile“ štampana je pjesma Mate Tomaševića u slavu

Barakovićevu, pa zatim Barakovićev .odgovor, gdje nakon nekoliko stihova veli:

Tebi venci kite: na gorah parnažkih
Od pavorne hite: po načini „naških“
U slozi „harvatskih“ : meni se tako mnij
. . . . da tebi druga nij, itd.
(st. 368. I. izd.; 312., II. izd.)

Nakon toga ide pjesma šibenčanina I. Tonkovića, koji ovako o Barakoviću pjeva:

. . . . ove vilo „slovinke“
Spivajuć zadarske pohvale dostojno
I slave kotarske, istinom vikovno,
Pozna se pokojno „hrvatsku“ čistu krv,
Da nije vmožno u tudju zavit narav . . .

U Barakovićevu odgovoru čitamo:

. . . . „hrvatskim“ jezikom
„hrvatske“ knjige ovim pisnikom žudim znat itd.

Očevidno je, da Baraković, Tonković i Tomašević smatraju slovinski, što i hrvatski. Zato ne treba nikakva razjašnjenja; dovoljni su sami navodi.

Na Barakovićevu grobu u Rimu T. Marnavić hrv-spisatelj. postavi spomen ploču. gdje ga zove: „musarum illyricarum miro cultori“. Sam Marnavić, a i Baraković nazivlju svoj jezik hrvatskim, te pod iliričkim ili slovinskim za cielo da drugog izvan hrvatskog i ne razumiju (Crk. I. 118.) To su im samo sinonimi.

I naši su se povadjali za učenjacima, al samo za njekakvu ampoloznost, al nipošto da su pod tim zaboravljali na pravi naslov.

Evo i drugoga dokaza kako su učenjaci i literati izvraćali naša nar. imena: u drugoj staroj hrvatskoj pjesmi o Zmaju Ognjenomu Vuku, na koju se namjeri akademik Armin Pavić (Rad. 47; str. 93) u rukopisu iz polovice XVI. vieka Gundulićeva Osmana koji prepisa Nikola Ohmučević (Appendini. Notizie, II., 199) i koja spada u kategoriju pjesama, koje Miklošić priobći: I. die Volkslieder der Kroaten, ima dvie zlatne rieči za razumievanje starih hrvatskih spomenika evo ih:

„Pak odvedi Barbaru tija u donju Hrvatsku". Lat. spomenici govore uvjek samo o gornjoj i o donjoj Slavoniji, pa od tuda su njeki izvodili . . . . Bog ti ga zna što. Naša pjesma nedvojbeno nas uči, da su samo literati latinski pisali „Slavonia superior, inferior", sam narod govorio je „gornja i donja Hrvatska". A u koliko su oni literati govorili hrvatski, za cielo da su u tom govoru i oni znali samo za hrvatsko ime. (A. Pavić. Rad. XLVII. st. 126.)

Spomenuti D. Zlatarić osim Ljubimira preveo je na „hrvatski" i Elektru, a sin mu Šimun: Pjesan 50 Davidov u jezik „slovinski."

Sinovljev slovinski nije li otčev hrvatski? Isti Šimun Zlatarić pjeva u hvalu Gundulića:

„Slovinsko da ime s tobom se uresi."

Dinkov hrvatski, Šimunov i Gundulićev slovinski, nije li to jedan te isti hrvatski jezik?

Srbin će ipak kazati, da je to srbski, Zašto? A zašto posrbiše Boga, nebo, svece i sve, te oprosti

Bože, i samoga Isusa Hrista. To su pojavi sasma naravni kod Srba. Stvari su sasma naravne i Ružičići i Strojili i srbski mirisi srbskog tamjana. U jednu rieč, to je srbski, pak je dosta kazano.

Da idemo dalje.

Tomko Marnavić, šibenčanin, porieklom bošnjak zagrebački kanonik i bosanski biskup, preveo je s talijanskog „Život Margarite. kćeri Bele kralja ugarskog i hrvatskog . . . . . . u „harvatski“ jezik. Ml. 1613.

Ko ovdje tako u svakome djelu ispovjeda svoje hrvatstvo; nu i on često rabi poznate sinonime. Svoju „Mandu Budrišićku“ preveo s hrvatskog na talijanski: „publicata gia in lingua ilirica“ . . . Roma 1635.

Zatim je objelodanio; ilirske razgovore etc.

Klasično je za našu tezu svjedočanstvo zadranina Ivana Zanottia. On prevede: „Enejde Virgilia prva i druga, novo u slovinski jezik iztomačena i u pismah složena“. (Ml. 1688.) U predgovoru prve knjige veli: „ . . . . svaki svojim zakonom (dijalektom) govori, tako da svi Hrvati jesmo, a jedan drugomu svaku besidu ne razumemo . . .“. Dakle Hrvati smo svi, a jezik nam je slovinski!

Mate Zoričić napisa med ostalim: Osmina dilovanja duhovnoga. U Jakinu 1764. Evo što kaže u predgovoru: „ . . . upravi me milosrdje božje da . . . sastavljeno ovo dilo bogoljubno u naš hrvatskij jezik prikažem . . . redovniku od našega hrvatskoga jezika i naroda . . .“. Napisao je medjutim drugu knjigu, gdje nam veli, kako mu je hrvatski što

i ilirički: Aritmetika u slavni jezik ilirički sastavljena. U Jakinu pri P, Frr. 1766."

O. J. Gjurini u svojoj slovnici rabi naslov ilirički, naški, slovinski, nu pored toga pod istim značenjem i hrvatski.

„Slovkinja slavnoj slovinskoj mladosti, djačkim iliričkim i talijanskim izgovorom napravljena. U Ml. 1793."

Na prvoj strani piše ovako: „Ovo ime Grammatika izhodi od rieči grčke, što u djački jest litteratura, a arvaski slovstvo".

Slovnici je pridodao oboja pismena, pošto su se Hrvati uz svoju glagolicu služili takodjer i ćirilicom; jer ćirilica nije izključivo srbska, ko što je već jednom u „Hrvatskom Braniku" dokazano.

Bartol Georgijević svoj jezik zove njemački „slavonisch", a latinski „sclavonice", dočim sebe izpovieda „Hrvatom".(Rad. XLIV, st. 110.) — Izdao je: „Specchio dela peregrinazione .... Bartolomeo Georgievicz di Croatia, detto Pellegrino di Hierusalem auttore". Roma 1554. Posvećeno je Papi Juliju III. Bivši beogradski profesor Šafařik veli, da je Georgijević bio „von Geburt ein Serbe", dočim se on sam izpovieda Hrvatom; al hvala dragome Bogu znanost se ne da novcem podkupiti!

U njegovoj vanredno riedkoj i skupocienoj knjizi „de Turcarum moribus epithome. U Leidenu 1553.". nakaze se kratki razgovori na hrvatskom jeziku. U djelu o životu turskih careva (Wittenberg 1560.) kaže na jednom mjestu kako mu je hrvatski jezik za vrieme svoga boravka u Turskoj dobro služio.

Kako je poznato na turskom dvoru u starije doba hrvatški je jezik uživao veliki ugled; a mnogi bosanski Hrvati obnašali visoke državničke časti. Bit će dobro, ako donesemo ovdje glede te stvari mali ulomak iz „Istina ili hrv. rieč“. („Glas Herc: g. 1890): Zar si zaboravio hrvatski sine ponosne Bosne i junačke Hercegovine, kojim su duhom otci i djedovi tvoji disali? Ili si zaboravio, kako je sin istoga naroda hrvatskoga, kao i ti, Ibrahim paša beg Kulenović u Frankfurtu na saboru (1562) ponosno sborio svojim hrvatskim jezikom? Ili si zaboravio, kako se je sin njegov, a unuk silnoga sultana Sulejmana, Tahvil paša kao sadr-azam moćnoga cara stambulskoga ponosno zvao „Hrvatom“ u carskome gradu i time htio kazati cielome svietu, da je sin roda hrvatskoga, a kolievkom iz Bosne?

O. Rafael Levaković hrvaćanin države Bosne — Hervatske izdao je u Rimu 1629 svoj „Azbukvi dujak“ (glag.) U svakom spisu spominje sa ponosom svoje hrvastvo, dapače i kad latinski piše, nazivljuć se: Croata (Ark. X. 173. 209. 213. etc.) Poznati Biskup Vinković preporučujuć ga g. 1640 papinskom nunciju, ovako piše: „talis persona est fr. R. Levaković, de natione et Ecclezia Illirica benemeritus.“ (Ark. IX. 297.)

Šta to znači?

Kako će čitatelji opaziti, skoro nigdje ne navadjam hrvatskih kajkavačkih spisatelja, jer ih u obće još ne posrbiše, već samo one, koje u srbsku torbn pol svita strpaše.

Medju tim za našu tezu spomenut ću samo jednoga, komu je takodjer slovinsko što i hrvatstvo, a taj je Tita Brezovački (†1805.) Umni ovaj pjesnik pjevao je takodjer štokavski, oponašajuć osobito Kačića, koga u svojim pjesmama i spominje. Med inim spjevao je kajkavački „Uspominjak redovničke braće od milosrdja zvane.“ Odmah u početku nakon njekoliko stihova, pjeva ovako:

„Gorke suze u nedra proliva,
„Vtaru slavu Harvatov naziva.
„Vidi njega slovinkinja vila,
„Ka zvrh grada širila je krila.

Pjesnik je sam raztumačio, što znači ta vila slovinkinja, dok u svojoj bilježci ovako veli: „Pod imenom slovinkinje razumije se narod slovinski ili hrvatski.“ (Vienac g. 1894. br 46.)

Evo kako se u tim sinonimima divno slažu naši stari spisatelji iz svih hrvatskih krajeva pa i naši milokrvni kajkavci.

Idimo medjutim dalje.

O. Filip Grabovac kaže nam, da je narod ilirički isto što i hrvatski: (1747) „Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga ali arvackog“. Zatim: Istorija iliričkoga ili arvackoga (1749.) Imamo i knjigu: (Kuk. Bibl.) Način za moći naučiti jedan putnik latinin slovinski, a árvat talijanski. U Ml. pri Bartolu Occhi knjigom na rivi od Harvatov. Rivu od Hrvata zvali su Mletčani: Riva dei Schiavoni koja i sad postoji. Poznato je, kako su primorci iz

svih naših strana tamo za trgovinu zalazili, pa ipak se ta riva tobožnjih srbskih primoraca nije prozvala Riva dei Serbi, već Riva dei Schiavoni ili Riva od Hrvata!

Filipović Ivan na koncu svoje Pisme (ćirilicom u Ml, 1704) veli: Svagda nam bilo Ime Isusovo u pomoć i sv. Jerolim, sv. Juraj, sv. Ilija, „naše zemlje protecturi Bosne Ercegovine, Harvata i svega slavnoga slovinskoga naroda i jezika harvatskoga“.

Divan dokaz našeg književnoga i nar. jedinstva!

Josip Banovac u svojim Predikam (1759) veli: da ih je napisao: za vas slovinjane, koji ne znate druge knjige izvan u svoj harvatski jezik. (Književnik I. 356.)

Ivan Tomašić (poč. XVI. v.) u svom: Breve Chronicon Regni Croatiae, zove Hrvate „Slavi“, „Slovini“ i „Croatae“; ali kad ih hrv. jezikom zove, tad im izriekom kaže samo Hrvati. (Ark. IX. str. 3).

Marko Bruère Deriveaux, učeni francuz, koji se je pod konac XVIII. v. bio nastanio u Dubrovniku, u nj se zaljubio, učio naš jezik, tako da je u njem stao pjesme skladati. Koreći dubrovčane, što su svoju narodnu vilu zanemarili, ovako jada:

Ti koji dni trajaš i noći knjige premećuć,

— — — — — — — — — — — — — —

Slavne bi se slatko „hrvatske“ odreko starine?

— — — — — — — — — — — — — —

Stidi se svak jezik slovinski čisto govoriti?

Iz njegova pisma razabiremo dvoje. Prvo da se

je Dubrovnik još 18. vieka ponosio „slavnom hrvatskom starinom", a drugo da je u Dubrovniku slovinska starina bila smatrana isto što i hrvatska, i obratno; i po tome Dubrovčani, ako su štogod po plemenu i po starini, to su Hrvati.

Kao pečat ovoj razpravici izniet ću još dva svjedočanstva od dvaju sastavljača riečnika, ajkavca Joakima Stulića dubrovčanima.

Vitezović u svome rječniku daje ovo značenje rieči „illyrus" = „Slovinac" ili „Hrvat", „slovinski" ili „hrvatski." (Broz. Knjiž. I. 159.)

Joakim Stulić u snamenitom svome djelu: Lexicon latino-illyricum pokupio je, kako sam kaže sve rieči i fraze, kojim se služe Iliri različitog narječja. A kako on u svome rječniku tumači rieč ilirički? Evo kako „illyrice" = slovinski, hrvatski, hrovatski, horvatski. A još je znamenitije, kako on u drugome svome djelu, koje nosi naslov: Vocabolario Italiano-illirico-latino, tumači istu rieč illirico. Prepisujem kako stoji: „Illirico = slovinski, hrovatski, horvatski, harvatski. Sust. m. — Slovac, slovin, slovinac, hrovat, horvat, hrvat; vir illyricus. — Sust. f — Slovinka, slovinkinja, hrovacsicca etc., mulier illyr. Saper illirico, parlar illirico = slovinkovati, linguem slavam calere. All' illirica = slovinski, hrovatski etc., na slovinsku, illyrico more, slavorum more. Tatto di costimi o di lingua illirica = pohrvaćen, qui illyricorum linguam didicit vel eorum mores induit. I ovdje je opaziti da Stulić frazu: „fatto di costimi illirici", ne pre-

vadja sa poslovinjen, već jedino sa pohrvaćen. što je očiti znak, da slovinac, slovinski nije baš narodni, koliko više književni naziv, a u narodu da živi samo hrvat, hrvatski. Treba i to uzeti u obzir, da je Stulić, (V. Stulič I. pogl.) prije neg je stao pisati svoj rječnik, proputovao ne samo okolicu dubrovačku već i Bosnu i Hercegovinu i nigdje nije čuo, da narod u ovim zemljama svoj jezik srbskim nazivlje, jer da je čuo, bio bi jamačno to zabilježio.

U cielom Stulićevu rječniku nema nit spomena o Srbima i srbskom jeziku, kao da i ne obstoji. („Crv. Hrv.“ 1891. br. 34.)

Nakon svih ovih dokaza treba li daljnjih razjašnjenja? Nije li naš tema podpuno dokazan?

Ipak će Srbi srbski kazati: ništa zato; Srbi svi i svuda.

Incredibile, ma pur vero,
E se non ridi, di che rider suoli?

II.

Hrvatski naslov u glagolskoj literaturi.

Hrvatski naslov bio je toli ukorjenjen u našemu narodu, te ga se sama glagolska knjiga, osobito u svom najboljem procvatu, nije mogla oteti. S toga prvo neg predjem razpravljati o samom naslovu u čisto narodnoj literaturi, dobro će biti, da ga promotrimo, kako se ponio u drevnoj starini našoj, u glagolici.

„Prvi početci pisane književnosti medju Hrvatima uzko su vezani o književnost i jezik stari slavenski, od kojega se u ono vrijeme jezik hrvatski nije odvajao, koliko se današnji odvaja. Naši predji razumjeli su stari slavenski jezik, vulgo glagolicu, kao i svoj rodjeni, te nisu pače ni mislili, da su to dva različita jezika, već da je to jedan jezik, jezik hrvatski. „Sveti muž Kostanc, pripovieda stari ljetopisac, naredi popove i knjigu hrvacku i stumači iz grčkoga hrvacku“, (V. I. Broz. Crtice I. 71).

Glagolica osobito od 12, do 16. vieka razširi se kod Hrvata na toliko, da je jur vladala malo ne po svoj Dalmaciji, sjevernoj Arbaniji, Istri, prekokupskoj

Hrvatskoj, po većem dielu Bosne, po pokupskoj, posavskoj, podravskoj i medjumurskoj Hrvatskoj. Upravo čuditi se je i diviti množtvu crkvenih i svjetovnih glagolskih knjiga i pisama ovoga doba. (Crt. o slav. lit. Š. Milinoviča, st. 97. 100). U samoj Kranjskoj bila je glagolica vrlo razširena, što nam svjedoče mnogi pergamenski ulomci glagolicom ispisani, koji se nahode u zem. arhivu u Rudolfinu, kao i u mnogim župnim arhivima po tim stranama. To potvrdjuje i posvećivanje i službovanje glagolaša u Kranjskoj. Biskup Hren posvetio je 24. studenoga 1600., glagolaša Antu Županĉića, a g. 1601. Ivana Vitezića. Godine 1597. bio je kapelanom na Blokana kod Cirknice glagolaš Andrija Vulković, koji nije znao nijednoga drugoga jezika osim „hrvatskoga". (Iz „Izvjestija muz. družtva za Kranjsko". — Vienac g. 1893., br. 12).

Hrvatski naslov, kako rekosmo, bio je tako ukorjenjen i prirodan u našemu narodu, da ga je i za samu glagolicu uporebljavao, još i u poznije vrieme. Ne samo, što se je jezik narodni nazivao hrvatskim, već se je ista staroslavenština ili glagolica pod tim imenom razumjevala.

Medjutim sama okolnost glagolskih pismena bila bi dovoljna, da zasvjedoči hrvatsvo onih spomenika, ljudi i krajeva, gdje ju u porabi nalazimo; nu pored svega toga za bolju podkrepu naše tvrdnje, dobro je da nanižemo i s te strane njekoliko primjera.

Vriedno je po isti način zabilježiti još drugu okolnost, kako naime u našoj glagolskoj knjigi naila-

zimo na dva vjerska pravca, na stariji i neprekidni katolički, zatim na pozniji i zavremeni reformatorski, koji je bio zavladao u XVI. vieku u našoj domovini. To iztičemo, jer pored sveg vjerskog spora nár. hrvatski naslov nije ipak ni najmanje trpio, već se kod jednih i drugih u svojoj naravitosti uzdržao.

Da vidimo ele nekoliko spomenika jednih i drugih.

God. 1507. bi od Grgura Senjanina izdan u Senju „Misal Hrvatski" — na koncu kojega čitamo: „na božju hvalu i hrvatskoga jezika prosvićenje". Ovakovih misala nalazimo po svim hrvatskim krajevima, nu najviše po Bosni i Dalmaciji, — u t. zv. srpskom primorju i njegovom srbskom zaledju!!! — Da su se osobito za spomenute krajeve ovi misali štampali, svjedoči nam med inima Kristof Suriano, poslanik mljetački u Rimu, koji javljajuć 30. kolovoza 1614. svojoj republici, da je u Rim došao Iv. T. Marnavić, ovako dodavaše; „sono andato destramente indagando la causa della sua venuta et vengo assicurato che dovendosi tradur et stampar li Missali et Breviarii della lingua latina nella schiavona (non serba. Op. slag.) per benefitio dei popoli della Bossina, della Dalmatia" etc.

Exemplara ovakovih misala može se vidjeti u zem. muzeju u Sarajevu; onih naime po Bosni pokupljenih.

Evo jošte njekoliko izdanja hrvatskog misala:

Misal . . . po zakon kopije i misala hrvackoga. U Bnecih po F. Bindoni i M. Pasini. 1528. Izdao ga

je lički srbin Pavao Modrušanin, franjevac !!!" (To je srbski kazano. Op. slag.)

Misal hrvacki po običaju rimskoga dvora izdan od Š. Kozičića, Zadranina. U Rici 1531.

Misal od g. 1706. — Papa Kliment XI. izruči tisak misala dalm. svećeniku Josipu Pašriću, koji ga izda u Rimu (1706) „za porabu hrvatskih sveštenika". (Crt. Milinovića, 138).

Osim misala imamo i drugih liturgičnih i inih knjiga. koje takodjer nose hrvatski naslov.

Omišljanin Nikola Brozić objelodanio je: „Časoslov hrvacki". (Ml. 1561., I. izd.; 1621., II. izd.; 1629., III. izd.).

Svećenik Ivan Brozović († oko 1618.) župnik bribirski prevede ili prepisa g. 1600 poveći glagolski rukopis pod naslovom: „Knjige discipula složene od svetih otaca i potvrdjene i stumačene iz djačkoga jezika na hrvatski." Prva glava spomenutog rukopisa ovako počimlje: „Va ime božje . . . u letu 1600 miseca aprila, dan 18. Početje knjig dišipula, ke jesu složene . . . . iz djačkoga jezika na hervacki." (Ark. X. 128. 129.)

Imademo i drugi slični rukopis od njekog Ivana Vranića popa iz Primorja. U petom dielu čitamo: „Nauk od svete izpovjedi stumačen na hervacki jezik itd." (Ark. X. 131—2). Osim toga već smo u prvom poglavlju spomenuli glag. knjižicu Petra Žgombića koju je g. 1755 preveo „iz talijanskoga jezika na slavinski iliti harvacki." (Vj. hrv. Ark. dr. g. VI. br. I).

Zatin imamo poznati „Azbukvidnjak“ ... prenapravljen O. R. Levakovićem hervaćaninom, države Bosne — hrvatske. U Rimu. 1629.

Ova knjiga sadrži ponajviše odlomke iz Psaltira.

Levaković broji se med najzaslužnije radnike oko glagolice. On je na tom putu osobito nastojao nebi li izmirio razdvojenu braću. Čestita Levakovićeva duša duboko je žalila vjerski razdor med jednokrvnom bra ćom; te vapi poput Pavla svetoga, da bi i život svoj dao za spas hrvatske braće grko-istočne vjeroizpovjesti. Ovako piše biskupu Vinkoviću: „certe etiam vitam proposuerim ammittere pro salute Schismaticorum, praesertim qui nostri sunt idiomatis. (Ark. X. 216.)

Odlomke iz Evangjelja nahodimo u čuvenom „Klocovom Glagoliti“ (Glagolita Clozianus); a vriedno je, da ga ovdje spomenemo sbog njegove znamenite drevnosti. (XI. v.) Na ovome spomeniku u opazci od g. 1400 čita se: „isti guinterni hic intus ligati scripti fuerunt de manu propria s. Hironimi (?) .... et sunt bibliae pars in lingva croatina scripta“. (Kopitar, p. VI. Gl. Cloz.) A na drugome mjestu bilješka: (Schurff) „dieses puech hat S. Jeronimuss mit eigner hant geschriben in crabotischer Sprach“. (Miklošić: zum Glag. Cloz. Wien 1860.; 22).

Vriedne su spomena takodjer bilježke u hrvatskom Psaltiru Petra Fraščića. G. 1463. U Istri — „Stumačenje Psaltira hrvackoga“. (Mon. I. 93.) Zatim Š. Kozičića: „Od žića rimskih arhiereov i cesarov od Petra i Julia do sadanjih Klimenta VII. i Karla V.

V Rici. 1531. Izmedju inoga evo kako Kozičić govori u posveti ove knjige trogirskomu biskupu Nigru; „ . . . najstariji jesi arhierej našego jezika zrastom i naukom . . . i da pospešniji budeši složiti knjižice od hrvacke zemlje i od hvali njeje, kako smo te prosili i molili . ."

Kako je vriedni Kozičić ljubio i narod svoj i književnost njegovu razabire se iz toga, što je nagovarao Tomu Nigra, na glasu diplomata, vješta govornika, učena spisatelja, prijatelja hrvatskog pjesnika M. Marulića i pouzdanika hrvatskoga bana Petra Berislavića, da bi što prije napisao knjižicu, za koju ga još od prije bio molio. A ta bi knjižica govorila o zemlji hrvatskoj i hvali njezinoj, jer dodaje s podpunim uvjerenjem rodoljub Kozičić, — ako je pogana ruka Hrvatskoj i otela slobodu, ona joj nije mogla oteti hvalu i slavu, koja je, kao što se znade i obilata i velika. (I. Broz. Crt. Knj. II. 116.)

Na koncu spomenut ćemo jošte dva glagolska djela od ove struke, koja jasno govore o hrvatskome naslovu. Transit naime sv. Jerolima preveden na hrvacki od Urbana i Tomaša kanonika senjskih. U Senju 1508.

Zatim: Korizmenik fratra Ruberta, protomačen z latinskoga jezika na hrvacki po P. Peri Jakovčić i po P, Silvestru Bedzičić. U Senju g. 1508.

Kad smo naveli ovo njekoliko glagolskih djela, bit će dobro, da za našu tezu iznesemo još njekoliko

listina i to iz svakoga stoljeća po koju, da nam hrvatski naslov i od ove strane boljma zasja.

Nanizat ćemo jednostavne dokumente sa svojim datumom i potvrdom; drugo i ne treba, jer od sebe jasno govore. Evo ih:

Listina g. 1200. 1. siečnja u Dobrinju .... „Ja Petar Petriš prekopijah (prepisah) z latinskoga na hrvatski jezik". (Mon. I.. 316).

Listina g. 1230. 30. prosinca u Dobrinju .... „Ja Beneto Grabija skopijah s hrvatskoga na slovo latinsko". (Mon. I. 317).

Zakon vinodolski od g. 1280. ... „Žakan ki za biskupom stoji u toj istoj crikvi zovesa hrvatski malik a vlaški macarol". (Kolo III. g. 1843. — priobćio A. Mažuranić, st. 54).

Razvod istrijanski od g. 1325., 5. svibnja — Pisan je glagolicom, a lat. ga izdao po želji Lj. Gaja dr. A. Starčević u Arh. knj. II., sv. II., zatim kasnije glagolicom Iv. Kukuljević u Mon. I. Acta Croatica 3—42. U ovoj se listini često spominje hrvatski naslov; navest ću samo prvo mjesto: „ . . . ki bihu pisani na let božjih 1195. ke listi ondi pred nas trih nodari postaviše, jednoga latinskoga, a drugoga niniškoga, a tretoga hrvackoga .... i jednoj i drugoj strani pisaše listi jezikom latinskim i hrvackim . . ." (str. 233). U koliko sam opazio u ovom se spomeniku hrvatski naslov spominje u 15 poglavlja: dočim podpisi ovako idu: „Ja pop Nikola, kapelan g. kneza pisal jezikom hrvatskim; ja pop Jakov Križanić kako jesam pisal i hrvackim". (266—7).

Nu evo jošte po koja listina:

Listina od g. 1379., 12. ožnjka. Na koncu či-

tamo: Ja Ant. Čutiniš nodar, z gora rečeno izvadih iz pisma hervatskoga.

Listina g. 1437., 15. srpnja u Zadru. Ja don juri pop Zubina hrvacke knjige to pisa. (Mon. I. 62).

Listina 1468., m. kol. Na Krku. Od Carte jezika harvackoga u volgar. (Mon. I. 103).

Listina 1471., 2. travnja. U Omišlju. Ja Žan Fran prenesal s hrvatskoga na latinski. (Mon. I. 109).

Listina 1541., 27. travnja. Na Ozlju. S vana stoji s lat. slovima „glagolskim listom . . . na horvatski jezik. (Mon. I. 241).

Kao pečat ovim listinama iznieti ću još samo jednu. gdje nam se na lat. jeziku u opazci zasvjedočuje hrvatski naslov u istoj. Ovako naime čitamo pri dnu ove listine: In papiro patenter idiomate Croatico seu glagolitico confectum; zatim: de ipsa croatica sive glagolitica lingua in lat. idioma traduci faciamus. (Mon. I. 249).

Scienim da smo donieli dokaza i od ove vrsti odviše, s toga red je da predjemo na druge.

Na početku ovoga članka naspomenusmo reformatorski pokret u našoj domovini XVI. v.; a pošto je ovaj pokret za našu stvar vrlo važan. treba, da se malko bolje šnjim upoznamo; pri čem poslužit ćemo se radnjom P. pl. Radicsa, koja je ugledala svjetlo u pražkoj „Politik“ g. 1886. u br. 51., pod naslovom: „Kranjski reformator Primus Truber i narodi Balkana“. (Zad. Hrv g. 1886).

Kako su Truberu, kao Slovencu i dobrom poli-

tiku bili poznati odnošaji na Balkanu, on je bio i glavni pokretač Reformacije za ote strane. God. 1560. posvetio je prevođ novoga „windiškoga testamenta“ prijatelju reformacije, kralju Maksimilianu. U posveti veli: „da su ga njeki njem. učenjaci potakli, da nastavi prevadjanjem sv. knjiga, jer da ih je već i njeki Stjepan Konzul, Istranin, začeo prevadjati iz vindiškoga jezika na hrvatski, koji jezik razume Dalmatinci, Bošnjaci, Servi, pa narodi sve do Carigrada“. Truber je dakle htio, da se hrvatskim jezikom utre put protestantizmu sve do Carigrada“.

God. 1561. preda Truber kralju Maksimilijanu prvi otisak hrvatskoga katekizma, na što ga kralj još većma podupre u njegovom podhvatu. Sliedeće godine 1562. objelodani hrv. prevod prvoga diela novoga zavjeta: „darin sein die vier evangelisten und Apostel Geschicht jeczt zum ersten mal in die Crobatische Sprach verdolmetcsht und mit glagolischen Buchstaben getrukt“.

Predgovor ovoj knjizi riše stanje kršćana na Balkanu. Za nas Hrvate ima drugu još veću važnost, kako se je narod na Balkanu nazivao, kako je zvao svoj jezik i kakovim ga je držao tadanji učeni sviet. Truber svoj uvod počimlje ovako: „da drži shodnim kazati, koliko trpi kršćanski slovenski i hrvatski narod na turskim granicama ili u okviru samih tih granica = was das arme Christliche Windisch und Chrobatische Volk, welches an den Türkischen Grenzen

und uuter der Türken in Bosnia, in Servia, in Bulgaria und in denselbigen obenliegenden Ländern vonet etc.

Ovdje je Truber kao posve nepristran poznavalac balkanskih naroda, jasno i očito kazao, kako se zove narod na Balkanu u obće!

Iz ovoga bi se mogle izvesti još mnoge i mnoge konsekvencije! Okrom toga nemoramo pustiti s vida, kako su se u ovo reformatorno književno kolo uhvatili radnici iz svih krajeva Hrvatske, a med njima bilo čak i Serbijanaca (Ark. I.), koji se nisu nit u snu suprotivili hrvatskomu naslovu. To mnogo znači! Suviše oni su izdavali svoja djela svim trim pismenima, dočim jezik, kojim su pisali, zvali su ga jedino hrvatskim. Da ne oduljimo, navest ćemo odmah nekoliko primjera i od ove vrsti.

(Gl.) Jedna prodika etc. . . . kroz Stipana Istrijanina s pomoću dobrih Harvatov sad najprvo istomačena. Tibinga 1561. I. izd.; 1564. II. izd.

(Gl. i Čir.) Katekizam. Jedna malahna knjiga . . . iz mnozih u jazik harvacki iztumačena. U Tubingi 1561. (gl.) 1562. (ćir.) Posljednja glava 34 sadržaje: Primi Truberi, Sermo de fide croatice reditus".

(Gl. i Ćir.) Prvi diel novoga Testamenta iz mnogih jazikov u sadanji obćeni i razumni harvacki jazik. 1562.

(Gl.) Artikuli prave stare krščanske vjere . . . . va harvacki. 1562.

(Gl.) Artikuli (Confesio fidei) . . . na harvacki. Tubinga. 1563.

(Gl. i Ćir.) Bramba Augustinske spovedi . . . . iz lat. va hrvatski (sa predgovorom Melanchtonovim). 1564.

Zadnje djelo, što su ga reformatori izdali, štampano je lat. pismenima, a naslov mu je: Prvi diel Postile Evandjeljov . . . u harvacki jezik iz latinskoga. U Ratisboni. 1568.

I ovim zaključujemo s primjetbom, kako se iz svega ovoga jasno razabire, kako je hrvatski naslov prav i prirodan, a umišljenost t. zv. srbstva izvan svojih granica neosnovana, neumjestna i nenaravna, te tako se čitavo srbsko svojatanje osniva na puki i prazni sofizam.

III.

Knjige, koje napisaše ćirilicom Hrvati za Hrvate.

Kad bratija ugledje ovaj naslov, ala će razkolačit oči. Po njihovom govorenju, al ne uvjerenju, mi Hrvati sve smo od njih ukrali, pak bi eto sad svetogrdno posegnuli i za tom srbskom svetinjom. Bilo kako bilo, ostavimo ih nek uživaju u običajnoj i prirodjenoj im galami, pa dokazima na dlanu dokažimo tvrdnju u navedenom naslovu. Srbadijo za sad mir, a kad dovršim, ruku na velikodušna srbska prsa, pak sudi.

Kako je poznato, nar. hrvatska knjiga ima svoj temelj u staroslavenskoj, u kojoj su dvoja pismena vladala: glagolska i ćirilska. Ta je pismena uz poznìju latinicu i naša knjiga pridržala. Latinicom se Srbi nisu nigda služili, a glagolica je čista hrvatska svojina, s toga se i prozvala „pismo hrvacko", litterae croatiae[1]) tako da je u spomenicama glagolski što i hrvatski.[2])

---

1) Crtice o slav. iit. od O. Š. Milinovića. Rački. Pismo slovjensko. 1861. et 63.

2) „. . . . in papyro patenter idiomate Croatico sive glagolitico confectum — . . . . De ipsa croatica sive glagolitica traduci etc." (Mon. I. st. 249. List. 1549).

Ćirilica s druge strane vladala je doduše više kod Srba i Bugara (N. B. uviek na slaveno-srbski i slaveno-bugarski način, al nipošto u nar. jeziku, jer nar. srbska knjiga datira stopro od Dositeja i Vuka), âli je vladala takodjer i kod Hrvata i to u čistom nar. hrvatskom jeziku.

Šestnaestog vieka pisa čestiti Slovenac Klombnoc Ungnadu: „zu dem schriftlichen wort ist niemants tauglicher derzeit als Illyricus (Franković), kann guet krabatisch die glagula und tschurulika". Hrvatski dakle jezik, koji se je pisao i glagolicom i ćirilicom. To nije dosta; njekoji su pisci dapače samu ćirilicu zvali „hrvatskim" pismom. Seb. Krel u svojim „Postillama" od g. 1565. zove ju: staroslovensko „hrvatsko" ter kirilsko pismo.[3])

Svi naši reformatori XVI. st., med kojima je bilo radnika iz uže Hrvatske, Dalmacije, Bosne itd. pisali su i glagolicom i ćirilicom a svoj jezik redovito su zvali hrvatskim. Tko hoće da se uvjeri, nek zaviri u Kukuljevićevu Bibliografiju. iz koje evo samo jedan primjer za ogled. Pred nama je „Prvi dio novoga zavjeta" ćirilicom štampan u Tub. g. 1562: u naslovu čitamo med inim: . . . . iz mnogih jezikov u sadašnji obćeni i razumni hrvacki jezik . . . . (preveden) (V. Bibl. Kuk. I. D.) Kako rekoh, bilo je oko naše reformacije radnika iz svih krajeva šire nam domovine Hrvatske, pa ipak prem su pisali dvojim slovima, nisu

3) Ark. V. 329., Kukulj. St. pisci hrv. I. 1860. st. 2· Rački. Slovensko pismo.

znali za drugi jezik već hrvatski, i to nar. hrvatski, jer po samom duhu reformacije knjige su se imale pisati sasvime na pučku. Dotle je nar. srbska knjiga tvrdi san snivala.

Nego ne samo da su naši reformatori iz XVI. rabili ćirilicu, već ima i drugih hrvatskih pisaca, koji su služeć se ćirilicom, pisali hrvatski za Hrvate, te izriečno nazivali svoj jezik hrvatski.

Evo njekojih.

Filipović Ivan, pop, nazvan Garčić, rodom izpod Sinja na Cetini, napisao je: „Pisma etc. u Mleci 1704.“ Na koncu knjige veli: „Svagda nam bilo ime Isusovo u pomoć, i ob dan i ob noć, i presveto Trojstvo i Divica Marija naša pomoćnica i sveti Jerolim, sveti Juraj mučenik, sv. Ilija, naše zemlje (ukupne domovine) protekturi, Bosne, Erzegovine, Harvata i svega slavnoga slovinskoga naroda i jezika harvatskoga, molite se za nas.

Filipović u svim ovim krajevima zna samo za jezik hrvatski, a piše ćirilicom.

Više puta spomenuti O. R. Levaković u svom „Azbukvidnjaku“ služi se glagolskim i ćirilskim slovima. (Ark. IX. 288).

Da je Levaković Hrvat i da se ponosi svojim hrvatstvom, to je nedvojbeno dokazo; pa ipak on Hrvat piše za svoje sunarodnjake Hrvate takodjer i ćirilicom.

Otac Josip Gjurini u svojoj slovnici (Ml. 1793.) priznaje da je jezik kojim piše hrvatski, nu pored

svega toga na koncu slovnice dodao je jednu i drugu azbuku.

I Krsto Mažarević, peraštanin-bokelj, mogo bi nam isto potvrditi u svome „Cvietu od krieposti.“ Ml. 1712.

Razne listine ćirilicom napisane potvrdjuju našu tvrdnju, kao ona od g. 1250 pisana za benediktinski samostan na otoku Braču po Hrvatu čakavcu, spljetskom kanoniku.

Znam i za drugog spljećanina, čakavca Stipana Matijevića (iz XVII. v.) koji se je u svojim knjigama pored druge azbuke služio i ćirilicom. Tako isto Sima Budinić zadranin i dr.

Mnogi hrvatski velmože izdavali su listine i ćirilicom (Keglevići), kao što su se i u Petrinji vodili zapisnici ćirilskim pismom u parnici hrvatskoga junaka bana Nikole Zrinjskoga, koji se je sam podpisivao obojom hrvatskom azbukom i ćirilicom i glagolicom. (Hrv. narodnost. Dežel. str. 323).

Ima njeka pjesma od Stipana Bobetića, koju je našao g. D. S. Karaman u starinskom rukopisu prošloga vieka, te objelodanio u „Hrv. Vili“ od god. 1882. st. 190. U toj se pjesmi nabrajaju junačtva počinjena od stanovitih junaka slavne knežije poljičke; a na mjestu, gdje kaže kako pogiboše dva poljička junaka, Sučić Radoša naime i pop Luka Ivanišević, ovako veli:

Poginuše dva Arvata mlada,
Niže Klisa bijeloga grada.

Ovi ljudi sebe zovu Hrvatima, a ćirilicu drže svojim pismom, jer se njome služe. Valjda nam se neće prigovoriti, da je čak Stipan Bobetić otimao srpske svetinje i amanete!

Medjutim mimogred spomenut ću i to, kako su Poljičani jedanaestog vieka iz Bosne doselili i kako su svoje zakone i ost. pisali njekom posebnom azbukom, bosančicom. Evo što se med inim čita u njihovom poznatom štatutu:

„Ovo neka se zna, kako pripisasmo ovi poštovani štatut iz staroga u novi, virno i pravo, ni namaknuv ni primaknuv, nego da se bolje razumi: rvacki i latinski. (Hrv. nar. Dež. 322).

Nego sve na stranu. Srbadijo, ruku na prsa, pa onda iskreno kaži, nije li naslov ovoga članka opravdano pravedan. Ima li oči . . . itd.

Nije ćirilîca samo srbska, ona je i hrvatska. Ćirilica nije karakter, po kojem se baš srbstvo mora razpoznati.

Srbadijo, manje galame, manje vike, a više pravednosti i poštenja u cieloj liniji, pak će i od Srba valjda jednom nješto biti!

To vam poručuje sa sriemske granice: *Ante Split.*

IV.

Hrvatski naslov u našoj starijoj književnosti.

Kad čovjek sluša one lakrdijaške prigovore od strane naše braće, kako im Hrvati oteše tobože jezik, staru književnost i sve moguće im svetinje i amanete, na prvi mah, tko ih ne pozna, mogo bi zbilja posumnjati, da imaju ipak ma kakav oslon za ove svoje prigovore. Medjutim sve je to obratno. Naša braća jako su praktična, te znajući, da bi baš njima Hrvati mogli s podpunim pravom to spočitnuti, služe se onom zgodnom: kazat ću ti, da mi ne kažeš!

Ta komu nije poznato, da srbske narodne knjige prije Dositeja i Vuka nije nigdje pod nebom bilo, i da se kod Srba nije narodnim jezikom prije nigdje pisalo; dočim su se Hrvati od stoljeća služili u knjizi svojim narodnim jezikom i dičili se svojom krasnom literaturom. Dositej je prvi, koji je kod Srba počeo pisati narodnim jezikom, dok su prije njega upotrebljavali ovu čudnu slaveno-srbsku mješavinu. Dositeja je za cielo na to ponutkalo čitanje suvremenika Relkovića, s kojim ima mnogo dodirnih točaka, pak boravak medju Hrvatima, najprije u Zagrebu, zatim u

Dalmaciji, gdje je i svoj književni prvenac napisao. Ako se o Dositeju može tek naslućivati, da je upravo u Hrvatskoj naučio poštivati narodni jezik, koji je počeo uvoditi u srbsku književnost: Za Vuka znamo sasvim pouzdano, da ga je upravo Kačićev „Razgovor ugodni“ uvjerio o vriednosti narodnih pjesama i da mu je starac Milovan bio učitelj u ovom poslu, s kojega je Vuk najviše izišao na glas. (Cfr. Predslovje u Vuk. pjesm. st. 11. Beč 1814).

Okrom toga zna se, kako je isti Vuk za književni jezik odabrao hrvatski dijalekat hercegovački i da su ga jedino kao hrvatskoga sami Srbi i Vuk priznavali. Već je po stotine puta spomenuto i navedeno ono Vukovo klasično svjedočanstvo u predslovju njegove pjesmarice, gdje se ovako izpričava: „da sam sve pjesme napečatao hercegovački, onda bi rekli Sremci (a osobito varošani i varošanke): ta šta ovaj nama sada namiće hrvatski jezik.“ Kako se vidi Srbi su onda držali i zvali hercegovačko narječje hrvatskim, a to je narječje Vuk odabrao za književni jezik!

Rade li dakle pravo naša braća, kad nam dobacuju one svoje smiešne prigovore; i ne bi li mi Hrvati imali kud i kamo veće pravo, da to braći Srbima spočitnemo? Po kojoj li teoriji i kako li oni svojataju osobito stariju našu literaturu, nek sam Bog znade.

Nego da vidimo zbilja, kako su naši stari književnici nazivali sebe, narod svoj i jezik, kojim su pisali. Iznieti ćemo naprosto same dokaze iz ciele naše starije literature do konca prošloga stoljeća u koliko

su nam okolnosti dozvolile, priuštiv uz to sebi po koju malu digresiju, pa neka čitatelji sami sude i po volji okrste srbsko svojatanje. Kad bi mi htjeli birati termine, da označimo to njihovo pošteno postupanje, nebi ih primjerene našli u nijednom rječniku ovoga svieta.

U „Hrvatskom Braniku“ bilo je već govora o sinonimima hrvatskoga naslova, kako naime svi oni tobožnji učenački nazivi, kao slovinski, ilirički itd. kod naših starijih spisatelja ne znače ništa drugo, već hrvatski. Nismo mogli naići ni na jedan slučaj, gdje bi se ta sinonimnost mogla aplicirati i za srbski naslov. („Hrvatski Branik“ br. 14. 15. 16 — 1894. sada prvo poglavlje.) Posmatrali smo, koliko je hrvatski naslov bio ukorjenjen u našemu narodu, tako da su naši stari čak istu staroslavenštinu ili glagolicu hrvatskim imenom nazivali. (Hrvatski Branik 18. itd. g. 1894. sada II. pogl.) Ne samo to, već smo jošte dokazivali kako su Hrvati za Hrvate samom ćirilicom knjige pisali i u njima jezik svoj izriečno hrvatskim nazivali (Hrv. Bran. 8. 1893. sada III. pogl.)

Sad je red, da u istom smislu priredimo mali pregled po cieloj našoj starijoj literaturi, da se još boljma uvjerimo o naravitosti hrvatskoga naslova, a u isto vrieme o neumjestnosti srbskoga imena, gdje mu, izim kao karikaturi, mjesta neima.

Dalmacija ta divotna zemlja, za kojom toliko naša braća hlepe, kolievka je roda našega, pa i naše narodne knjige. U njoj se najprije povelo književno

kolo, u koje se uhvatiše najprije Splićani, zatim otočani i slavni Dubrovčani. — Prvi poznati kolovodja bio je Marko Marulić Splićanin (1450—1524). oko kojega se okupiše njegovi sugradjani Papalići, Martinčići, Božičevići i dr. Marulić bio je veoma učen čoviek, a kano pisac veoma plodan. Pisao je latinski i hrvatski, a njekoja njegova djela prevedena su na francuski, španjolski, talijanski i njemački jezik. Evo med ostalima jedno, koje je dosad već četiri puta štampano, a naslov mu je: „Libar Marka Marulića Splićanina, u kom se uzdrži istorija sv. udovice Judite, u versih arvatski složena, kako ona ubi vojvodu Oloferna . . . . U Ml. g. 1521.“

Prvi početci dakle poznate nam narodne knjige odmah su nosili dični hrvatski naslov.

Kako je Split, grad Zvonimira, srce naroda našega u Dalmaciji, kušali su Srbi, da i u ovoj zenici hrvatskoga naroda prave svoje arlekinske eksperimentacije; ali ako im je igdje zemljište za taj ćoravi posao najnepriličnije, to im je za cielo hrvatski Split. Moram se uviek smijati, dok se sjetim famoznog srbskog „Draškova Raboša“, što su ga tri hrvatska renegata, s pomoću prekodrinskih dinara u Splitu osnovala. Dakako da se je „D. Raboš“ i s njim srbstvo za kratko vrieme razplinulo ko mjehurak od sapuna. Što je nenaravno mora, da taku sudbinu doživi! „Draškova“ duša, kat. kaštelanski čakavac Jovo (Ivo) Metličić uskočio na Cetinje, drug mu čakavac fiškal iz Gomilice povuko se sa političkoga poprišta, nakon što

se uvjerio, da je srbstvo: čorbine, čorbe, čorba ili bolje: komedija. I treći junak toga dičnoga srbskoga čakavskoga kola stresao sa sebe srbsku prašinu, da na sebe navuče onu kancelarijsku kod spomenutog fiškala. To ti je, srbine i srbski sine, srbsko primorje i srb. primorci!

Nego hajdmo mi dalje sa našim navodima, da čujemo, što nam evo drugi primorac kaže, nježni naime Hanibal Lucić hvaranin (r. u drug. pol. XV. v. † oko g. 1535). U svom „Pozdravljenju" Jeronimu Martinčiću (hrv. pj. 1475—1525). vlastelinu splitskomu veli: „nu medju ine namirih se na onu knjigu . . . . koju ja istu iz latinske odiće u našu harvatsku nikoliko jur vrimena bih preobukal . . . . (Skladanja H. Luciča. Zagr. 1847.

Kad je bilo spomena o hvaraninu, da Vam pripovjedim zgodu jednu glede Hvara, što sam ju doživio sa njekim srbskim pjesnikom-sveštenikom. Putovali smo skupa na ladji nuz dalmatinsku obalu; te moj ti ga srbin po svom srbskom običaju začeo maštaniti o vascelomu srbstvu; nu kad je naskoro uvidio da čisto ludo govori, osobito o srbstvu gornje Dalmacije, tada okrene u druge diple, stade naime razpredati onu sofističnu teoriju o srbstvu„ do Cetine i od Cetine." — Bene kazah mu, ako srbstvo počimlje od Cetine, šta je onda s Bračem i Hvarom, koje bi Cetinska struja. njekako na pola dielila? — Amice pola nek je srbsko, a pola vaše, odvrati Srbin! Na to dozovnem nekoje mornare iz hvarskog Sućurja, koji

bi se po toj elastičnoj teoriji nalazio u srbskoj poli otoka Hvara, pa ih zapitam, da li oni govore srbski; na što mi odsjekoše onako nješto od komada po mornarsku, što ovdje spomenuti nesmijem. Kad sam zatim svome srbskom suputniku dokazivao, kako su ta njegova dieljenja smiešna i djetinjasta, reče mi: no nek vam je; eto nek je cieli Brač i Hvar vaš; ali što se tiče kopna izpod Cetine, to vam ne smijemo absolute pokloniti.

Hrvati, divite se bratskoj srbskoj velikodušnosti i poklonite se pred ovakim srbskim učenjacima! — (a la Ružičić. Op. slag.)

Kad je moj saputnik onako oštro i odlučno odvalio one žadnje rieči, stade dostojanstveno šetati gore dolje po palubi ne govoreć ništa dalje. Mislio je valjda da me je ovim srbskim aksiomom porazio, ili se je možda bojao, da bi mi tiekom razgovora morao pokloniti jošte koji komad Srbije izpod Cetine. Meni ipak vrag nedao mira, pak sam sve smišljao, kako da nastavim ražgovor o toj famoznoj teoriji. Srećom mojom desio se na ladji njeki poznati mi vojnik, koji se preko Omiša kući vračao. Bio je jako plećat i čvrst mladić, te upozorim svog suputnika na toga mladoga junaka; na što će ti on njemu: momče, odkale si ti? — Iz „Hrvataca“, gospodine. Uz to ja prihvatim i kažem, da se to selo nalazi n bivšoj poljičkoj knežiji, akcentuirajuć da selo leži „izpod Cetine“; na što se moj pjesnik sveštenik trgnu i odmah okrenu razgovarati o delfinima, koji su se onaj čas oko ladje valjali! Za ista srbski!

Ostavimo sad srbskoga pjesnika i sveštenika, pak krenimo malko u ravne kotare, da se naslušamo starog našeg pjesnika Petra Zoranića Ninjanina (r. 1508 † ?), kako on nazivlje jezik kojim piše i narod svoj. Evo med ostalim što je naš Petar objelodanio: Planine, ke zdrže u sebi pisni etc., Složene po Petru Zoraniću ninjaninu". Pisano g. 1536, a pečatano u Mletcima kod D. Frare, g. 1569. Svoje djelo razdielio je u 24 poglavlja, a naslov dvadesetomu je ovaj: Perivoj od Slave i u njem Vile Latinka, Grkinja, Kaldejka i Hrvatica".

U predgovoru i posveti (svome učitelju M. Matijeviću, kanoniku ninskomu) pripovieda Zoranić, što ga je ponukalo na pisanje: „. . . . izradjen misalju po deželjah naših prohajajući susretih vilu jednu, ka po običaju hrvackom itd. . . . . Ništar manje takov i ta put moj po neuvižbanu konjicu, po stazi ne tlačeni Harvatom i Vašoj milosti, ki znam da dobar baštinac (domoljub) i Harvatin jeste, poklanjam. . . U Ninu gradu na 20 zrilovića (rujna) miseca, 1536." A u 20 poglavlju ovako veli: „. . . poznah pak vilu mlajahnu jednu s malo jabukami u krilu, koji pismo s jimenom Harvatica govoraše. Poznah u krilu nje jabuku na koji jime biše: Petar Zoranić, a uz jime: Ljubveni lov i Vilenica (dva druga pjesnikova djela) i na toj jabuci prem počela pisati: Planine . . . . . . a meni, ah nepomnjo i nehaju! jezika harvatskoga, evo ove same za nevolju pribiram . . . . . Znam da Harvat' mojih ne jedan ali dva, da mnogi mudri i

naučni jesu, ki sebe i jazik svoj proslaviti umili bi . . . . ali u ini tudji jazik piše i poje. . . . . To ona (Hrvatica vila) gnjivno govoraše. . . . . Tad Harvatica reče mi: ovo je svud zučna Slava; i hoteć ja već opitati ju, san mi otide."

U poglavlju 16. čitamo:

„Srića me k slavnomu mistu dovede upran
Cesaru rimskomu kadi bi nigda stan, (Split)
Tu ti pastir jedan pri rici sideći,
Ki biše Marul (M. Marulić) zvan, pojaše mileći;
Bašćinu videći u pogibili blizaj,
Pojaše cvileći, k nebu upran vid svoj
. . . . , ...
Blažen i slovući biti će njega (Mar.) glas,
Dokle živući bude „harvackih" stas . . . .

Tko je rodjen u staroj drevnoj priestolnici hrvatskih biskupa, ne može drugčije da pjeva!

Onaj liepi hrvatski kraj od rodnog naime Zoranićevog Nina pa do Zadra s jedne strane, a do Knina s druge dolazi u širem smislu pod imenom: Kotârâ. Po njima obitavaju mnogi grko-istočnjaci, pa kako je kod naše braće zavladala ona nesretna mračnjačka teorija, da tko je grko-istočne vjere, da je taj naime i Srbin, stali su i onuda kaludjeri i popovi voditi veliko-srpsku politiku.

Da je ovaj kraj hrvatski, ne svjedoči nam samo spomenuti Zoranić, već evo imamo još i drugih dokaza. Dr. V. Bogišić navodi nam u Radu sv. I. str. 233, 34 spomenika jedan nar. običajnoga prava iz

XVI v. koji nosi ovaj naslov: „A laude di dio. 1551 li 12 febraro a Novegradi. Qui di sotto scriveremo le consuetudini che sono state *nel paese di Croazia da Zara fin a Nona,* quali hanno amministrato i nostri avi e proavi e noi dopo di loro“. Medjutim i sam narod po ravnim Kotarima, ma koje vjere bio, nazivlje i sad svoj jezik hrvatskim. Do tunedavno nije nitko znao u ovim krajevima za kakovo narodno srbstvo. Čujmo kako u tom pogledu misle sami grkoiztočnjaci. Pokojni Božidar Petranović, grko istočnjak u svome izbornom govoru u Kninu pred većinom pripadnika istočne crkve ovako je izrično kazao: „Mi smo Hrvati. Nastojat ću, da se mili naš hrvatski jezik što prije uvede u škole i u sudove“ (V. Zora dalm. g, 1848, br. 29). To isto potrdjuje nam osobito glede kninske okolice nepristani Dr. Lovro Monti u svom „Zašto sam iztupio“ (Misao hrv. Mih. Pavlinović, st. 4). Pored svega toga Srbi ipak svojataju ove krajeve, a napose drevni Knin, taj slavni „Croatiae oppidum“ (Hist Paul. Jovius XVI v.) S kojeg razloga oni to rade? Sbog krsta od tri prsta. Na to se jedino svadja čitavi srbizam! U tom obziru najbolje ih je razkrinkao poznati A. Stražičić, bivši srbo-katolik, u svom zadnjem: „Srbi Katolici“.

Nego što bi najradje Srbi da osvoje, to je slavni naš Dubrovnik; a znadu i zašto. Što se babi htilo, to se babi snilo! Već je po sto puta dokazano i predokazano da je srbstvo u Dubrovniku utopija i bezumlje. To je bilo potanko sa svake strane pretresano,

da više nemože. Tko hoće da se skroz uvjeri o neumjestnosti srbstva u Dubrovniku, nek čita ono djelce što ga je onomlane „Crvena Hrvatska“ izdala: Dubrovčani jesu li Hrvati“. Mi ovdje nemožemo da sve ono ponovimo. Ima doduše u Dubrovniku njeka nova, do zadnjih dana nečuvena srbskâ struja, koju potakoše njeke usijane glave; nu od kolike je vriednosti, pitajte opet bivšeg srbskog omladinca Antonija Stražičića. On će vam najbolje kazati, pošto je sam po vascelome srbstvu za srbstvo agitirao, pa ga skroz i skroz poznaje. Stražičić se na koncu konca, pošto je sa svim mogućim i nemogućim srbima baratao, uvjerio ob onome što dubrovčani često spominju: „s Vlahom do plitice . . . itd. To je i naš okajani Antonije dobro izkusio. Posmotrimo medjutim stvar sa gledišta, što smo ga odabrali; pri čem ipak neću da pustim s vida jednu okolnost, kako bi se naime iz samih porugljivih dubrovačkih poslovica spram t. zv. Srba ili Vlaha, kako ih obćenito u Dubrovniku zovu, mogla sastaviti krasna zbirka, koja bi nam pružila nov dokaz za neumjestnosti srbstva u hrvatskoj Ateni. Dubrovčanima tako je nenaravno srbstvo, da rieč „srbski“ pravo nit izgovoriti neumiju. Stari dubrovčani znali su za srbstvo toliko, da su njekoji od njih smatrali Srbe čak za Neslavene, kô što ćemo niže viditi. Spisatelji dubrovački kadgod spominju jezik, koji se govori u Dubrovniku, ako ga zovu imenom narodnim, oni ga zovu svagda samo hrvatski. Srbi nemogu izneti cigli dokaz u istome smislu za tobožnje dubrovačko srbstvo;

već kad se ovim predmetom bave, obično im je oružje sofizam, što se dakako podpunoma slaže sa njihovom srbskom ćudi.

Nego poslušajmo mi stare dubrovčane, šta oni vele. Da počmemo sa Nikolom Nalješkovićem, (rod. oko 1510 -- † 1587), čija je književna djela izdala Akademija (St. pisci hrv. knj. V).

Kad je hvarskomu vlastelinu i pjesniku Petru Hektoroviću (1476—1572) pala kap, odmah Naljesković piše siedomu pjesniku i u poslanici ovako jadikuje:

Vaj guto (kap) prokleta, da bi se skončal viek

— — — — — — — — — — — — — —

Odkud li dana bi tolika tebi vlas,
Da moriš čovika, koji je kruna. čas
I slava i dika po svitu „od svih nas“ . . .

te svršuje:

Molim te togaj rad, nemoj „svi Hrvati“,
Da na te plaču sad, hotjej ga parjati!

t. j nemoj da na te plaču tvoji suplemenici Hrvati, za koje si tolike pjesni napisao, i čijih si čast, slava i dika.

Da ova poslanica stigne u ruke bolestnom pjesniku, Naljesković se obraća drugome hvarskom vlastelinu. Hortensiju Bartučeviću, moleći ga u posebuom pismu: „Petra mi pozdravi i lis mu ovaj daj“; a samoga Hortensija pozdravlja ovako:

Hortense pošteni, slavo „svih Hrvata“
Pravo ti zlameni ime trak od zlata;

Mnogo je vremena buduć čuo ja
Glas tvoga imena, po svitu ki „nam“ (Hrvatima) sja, i t. d.

U pohvalnoj poslanici Ivanu Vidaliću, vlastelinu korčulanskomu, Nalješković veli:

Tim „narod Hrvata“ vapije i viče,
Da s' kruna od zlata, kojom se svi diče.
Krkar (Korčula) se grad vami diči jak nevista
Imavši drag kami srid zlata pričista,
A liepi Dubrovnik za svu te moć slavi;
Ovi je blažen vik cić tebe svak pravi.
Slave je tvoje Hvar novi pun i stari,
Koji te s neba zgar božja moć nadari,
Tiem ravni grad Zadar iz glasa upije
Da imaš boži dar ki drugim dan nije,
Šibenik još i Split s Kotorom svi drugi
Sciene se ko cviet srid zime na rusi, itd.

Vidalić je korčulanin. Kad bi bilo istina da narod Hrvata svršava na Cetini, kako ćeš tada razumjeti Nalješkovića kad o svom prijatelju kaže: „narod Hrvata vapije i viče. da je Vidalić kruna od zlata kojom se svi diče“? Kad bi u ovim stranama drugi narod stanovao, a ne hrvatski, zar Nalješković ne bi bio imenovao taj drugoimeni narod, i njega ubrojio medju one, koji smatraju Vidalića kao svoju diku? Nalješković spomenuvši „narod Hrvata“, nabraja pojedine gradove, koji se diče Vidalićem i u toliko se njim diče, u koliko u njima stanuje „narod Hrvata“, a ti gradovi jesu: Korčula (rodno pjesnikovo

mjesto), pa Dubrovnik, Hvar, Zadar, Šibenik' Spljet, Kotor i drugi. Naravno i Dubrovnik i Kotor ponose se korčulanskim pjesnikom, u koliko i u njih stanuje „narod Hrvata“, ko u Zadru, Spljetu i drugim spomenutim mjestima; jer Nalješković nezna za kakav drugi narod u tamošnjim stranama, već jedino za „narod Hrvata“.

A sad čujmo kako Vidalić odgovara dubrovčaninu Naljeskoviću. Dne 9. decembra 1564 piše mu ovako:

Casti izbrana Niko i hvalo velika,
„Hrvatskoga diko i slavo jezika“,

a o Dubrovniku pjeva ovako:

Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
— — — — — — — — — — —
Svuda ga jes puna slava, svud on slove
„Hrvatskih ter kruna gradov se svih zove“.

Ovaj je epiteton bio običan kod naših starijih pisaca, da istaknu prvenstvo Dubrovnika u kolu nar. knjige.

Pjesnik Marin Gazarović med ostalima napisao je: „Prikazanje života i muke ss. Ciprijana i Justine g. 1631.“ Na jednom mjestu kaže nam kako nazivlje svoj jezik, gdje veli: a Justina s prozora sliša vangjelje hrvaski“. (Hist. dubr. drame. A. Pavić. 1871. st. 14) — U drugome njegovom djelu, u „Ljubici“ (1623) naime, koju je dubrovčanima posvetio ovako veli: „čast, kruna i dika jezika našega“ (hrvatskoga). I. H. Lucić, koji, kako smo već vidili izriečno na-

zivlje svoj jezik hrvatskim, i on u „Pjesmi gradu Dubrovniku“ kaže: „Dubrovniče časti „našega“ jezika. A koji je taj jezik?

Ne samo što su komšije smatrali dubrovčane za Hrvate, komšije naime, koji su s njima obćili i najbolje ih poznavali, već su ih za takve držali i stranci, kao n. pr. — da druge ne spominjemo — čuveni geograf Edrisi. On Dalmaciju istovjetuje sa Hrvatskom; „Chroasia“, veli, koja se i Dalmacija zove“; zatim nabraja pojedine gradove te Chroasie a med ostalima: „Dubrovnik i Kotor“. (Neven g. 1855., teč. IV.)

Da oni gornji stihovi, gdje se veli, da je Dubrovnik „kruna hrvatskih gradova“, nisu pisani nazad trista godina i da Nalješković u svojoj poslanici zna za koji drugi narod u ovim stranama, koji se može podičiti Vidalićem, osim hrvatskoga, mogo bi tko reći, da je korčulanski pjesnik, kaonoti Hrvat, htio pohrvatit i Dubrovnik i Nalješkovića. Ali je Vidalić govorio bez ikakve stranačke strasti, zovući Dubrovnik onako kako je onda od sviju bio držan, to jest, kao „kruna hrvatskih gradova“, a Nalješkovića kao „diku i slavu hrvatskoga jezika“.

Nalješković u svojoj poslanici od 10. svibnja 1540. upravljenoj Petru Hektoroviću, hvali kao pjesnički triumvirat svoga doba: Hektorovića, Mavra Vetranića i Dmitrić Nikolu, smatrajuć ih sve kao pjesnike jednoga naroda i jezika hrvatskoga (Crvena Hrvatska 1891—34). Drugi Dubrovčanin Dinko Zlatarić (1556—1610), koji spada u najznamenitije ljude, što

je svietu dao Dubrovnik, i koji je bio do 1585. rektorom čuvenoga padovanskog sveučilišta, i on čisto i bistro nazivlje svoj jezik „hrvatskim“.

Evo kako nose naslov njegova književna djela:

— Zlatarić Dominik, dubrovčanin. Elekta tragedija; Ljubimir, pripovies pastirska; Ljubav i smrt Pirama i Tisbe, iz veće tudjih jezika u „hrvatski“ iz ložene. K tomu su pristavljene njekolike pjesni u smrt od razlicieh. U Bnecih po Aldu 1597.

— Zlatarić Dominik, Elektra tragedija u „harvacki“ izložena. U Ml. pri M. Gimanu 1621. — Prvu je posvetio knezu Jurju Zrinjskomu, u kojoj med ostalim ovako veli: „I za obogatit ovi „naš“ jezik . . . . dah ju na svietlo prikazavši ju jednom vlastelinu „od našijeh“ . . . . Stavih se zatiem s jednakom požudom učinit „hrvatsku“ grkinju Elektru Sofoklovu . . . . .“

Prohtjelo se je ipak njekim učenjacima bajagi dokazivati, kako Zlatarić upotrebljava naslov hrvatski iz kurtuazije spram hrvatskog velikaša Jurja Zrinjskoga; ali na ova „najnovije vrsti“ dokazivanja odvratio je onako kako treba pok. I. Broz u svom „Uvodu II. sv. Crt. iz hrv. književnosti.“ Koliko su lakoumna ta smiešna dokazivanja, možemo razumiti iz samog ovog pravo kritičkog protudokaza, kojim je Broz, uz sve ostalo, potuko do nogu svog učenog kritičara, gdje veli: „ako je već samo iz kurtuazije prema velikašu hrvatskome mogao napisati Zlatarić, da se stavio učiniti hrvatsku grkinju Elektru, a zašto kaže za Ljubimira i za Ljubav i smrt Pirama i Tizbe, da

ih je iz tudjih jezika u hrvatski izložio? Zar i to govori samo iz kurtoasije prema dobročincu svome, Dubrovčaninu Mihu Matufiću, i prema obožavanoj svojoj vili, Dubrovkinji Cvieti Zuzoričevoj? (I. Broz. Crt. II. sv. str. VI.)

Moje je medjutim mnienje, da je tu novu vrst dokazivanja „sa kurtoasijom" mogla izmisliti jedino srbska, skroz vizantinska glava; ili je ta kritika pisana pod uplivom onoga, što najviše prija naravi cigana i čifuta!

Dinkov sin, Šimun Zlatarić, pjeva u hvalu gosp. Iva Frana Gundulića ovako:

„Slovinsko da ime s tobom se uresi —"

Otčev hrvatski i sinovljev slovinski nisu za cielo dva različita jezika. Dinkov, Šimunov i Gundulićev jezik nije drugi, već jedino jezik hrvatski! Samo sofizmom moglo bi se prigovoriti ovoj jasnoj istini.

Ivana Gundulića sin, koji je bio pukovnik u vojsci Leopolda I. ponudio se g. 1670. franc. poslaniku na bečkom dvoru vitezu pl. Gremonvillu, da će poći ako poslanik želi, u svoju zemlju (t. j. u Dubrovnik) da ondje sakupi 3000 Hrvata za službu franc. kralja (piše franc. ovako: d' aller lever en son pays, qui es Raguse un regiment de trois milles Cranates). Tim je priznao dakle da u Dubrovniku živu Hrvati i po tom da je Hrvat on i njegov otac.

I dubrovčaninu Vladislavu Menčetiću († 1666.) je na srcu ime hrvatsko. Ovako on bo pjeva:

„Sužanjstva bi davno u valih

Potonula Italija,
O „hrvatskih“ da se „žalih“
More otmansko nerazbija.
Čuj hrvatska pokrajino . . . .
— — — — — — —
Zrinjsko sunce njega tjera
U istoku da pogine itd.

Neka nam Srbi iznesu samo jednog dubrovačkog pjesnika, koji bi o Srbima i Srbiji bio pjevao onakim zanosom, kako što evo ovdje n. pr. naš Menčetić, suvremenik Gundulićev, u svojoj „Trublji Slovinskoj“. posvećenoj hrvatskomu banu Petru Zrinjskomu, o Hrv tskoj i Hrvatima pjeva!

U fratarskoj biblioteci u Dubrovniku nalazi se u rukopisu „Danica“ Gjona Gjora Palmotića, dubrovčanina (1606—1665). gdje nam pokazuje svezu izmed uže Hrvatske, Bosne i Dubrovnika (Hist. dubr. drame Armin Pavić 1871.), što se dade lako razumjeti iz sadržaja gori spomenute njegove drame.

U prologu govori rieka Sava kratku apoteozu gradu Dubrovniku. kako se je s Bosnom i palačom kralja Ostoje premjestila ovamo . . . .

Nu evo gdje dolazi Hrvoje „ban hrvatski.“ — U desetoj sceni sprema se pratnja, da njeku Jerinu djevojku ubije; Jerina glasno kune Hrvoja, a med ostalim:

Ovo li je čast i slava
Ku mi hotje obećati,
Da s tobome banovati
hrvatskijeh ću sred država.

Zatim mladi dubrovčanin Matijaš postade mjesto Hrvoje ban hrvatski i dobije Danicu, Ostojinu kćer za ženu.

U istoj fratarskoj biblioteki u Dubrovniku ima u rukopisu 73. 52. dva pastirska prikazanja, kojim se ne zna pjesnik, nego se misli po štilu, da je Mavro Vetranić (1482—1576) — ova su prikazanja od najstarijih dubr. pastir. igara —; tu nalazimo = Vila veli dubrovčanima;

— — — — — po svietu svak pravi
Da ste sve Dalmate natekli u slavi:
Ne samo Dalmate, gospodo predraga,
Neg još sve Hrvate skupivši jednaga.

Dakle ne samo što ste dalmatince natekli u slavi, već i vas sveukupni narod Hrvata. Tko tu jasno ne vidi, da ovaj dubrovački pjesnik drži Duorovnik i Dalmaciju za jedan dio hrvatskoga naroda?

I vrlo učeni Francuz Marko Bruere Deriveaux, (pod konac XVIII.), koji se može smatrati kao pravi dubrovčanin, jer je Dubrovnik izabrao za drugu svoju domovinu, naučio narodni naš jezik, te je u njem i pjesme skladao; i on ne zna za kakvi drugi jezik, kojim bi dubrovčani govorili, već jedino za hrvatski.

Evo kako se on jada, što su dubrovčani zanemarili osobito svoju narodnu vilu:

Ti koji trajaš i noći knjige premećuć
Pomnjivo tražaći slovinskog naroda slave . . .
Slavne bi se slatko „hrvatske" odreko starine
Jer čupah od župskijeh do najponosne vladike

Stidi se svak jezik slovinski čisto govorit? . . .
Tudj običaj tako na starog nauka mjesto
Kradom se uvlači; hod, život, haljina, način
Jest prijašnji odbačen; i rodnog jezika stavnost
Već nije spodobna objestne pameti svake
Izrj'eti misli, zamamljene i grdobe, kojeh
Ni imena samo nije slovinska imala starina.

Dubrovnik se je dakle još 18. v. dičio svojom hrvatskom starinom, i ta vila slovinska i to slovinstvo nije drugo već hrvatstvo!

Bernardin Pavlović, franjevac, rodom iz dubrovačkog okružja, ili kako se tamo veli. iz dubrovačkog i on ne zna za drugi već za hrvatski naslov.

God. 1747. štampao je u Mletcima knjigu pod naslovom: „Pokripljenje umirućih, istomačeno i skupljeno po D. L. Terziću, koje da bolje i pravnije izgovara u harvatski jezik popravi i prištampa, nadostavi mnoge i različite blagosove i druge stvari svete i kripostne za korist naroda harvatskoga“.

Isti izdao je: (U Ml. pri St. Monti) „Pripravljanje za dostojno reći svetu misu . . . ., iztomačeno iz mnogih ostalih knjiga u harvaski jezik pomljivo i virno privedeno“.

P, Pavlović, rodom, kako rekosmo, iz Dubrovačkog, bio je u Dubrovniku nastanjen, i u prvom redu za dubrovčane pisao; te kad bi on znao za kakovo dubrovačko srbstvo, ne bi ga zaisto tajio. Ta valjda on još nije bio članom „rvacke“ propagande.

Da čujemo još jednog dubrovčanina, što nam o hrvatskom naslovu veli, učeni naime Stulič Joakim. On nam u svom znamenitom „Lexikon lat-ital-ilir“ rieč ilirički tumači: slovinski, harvatski, hrovatski, horvatski. A u drugome svome djelu koji nosi naslov: „Vocabolario St-Il-Lat.“ rieč illirico tumači: slovinski, hrovatski, horvatski, harvatski. Sust. m.: slovac, slovin, slovinac, hrovat, horvat, harvat itd. itd.

Fato di costumi o di lingua illirica, tumači samophrvaćen. I ovdje je opaziti, kako zgodno primjećuje „Crv. Hrv.“ (g. 1891. br. 34), da Stulić frazu „fato di costumi illirici“, niti prevadja sa poslovinjen, nego jedino sa pohrvaćen, što je očiti znak da Slovinac, slovinski nije narodni, nego književni naziv, a u narodu da živi samo hrvat, hrvatski.

Sa Stulićem slaže se u tom podpunoma i Vitezović u svom Rječniku. (Broz. I. 159).

Stulić u svojim djelima nigdje ne spominje ime srbsko ili jezik srbski, ko da na ovome svietu i ne obstoji. Dapače — u svoj književnosti hrvatskoj, kako se razvila u Dalmaciji i Dubrovniku, nema ni traga da bi se nar. jezik zvao imenom srbskim, koje je bilo Dalmatincima i Dubrovčanima tako strano, te je u njih srpski redovno što maćedonski ili grčki — (Broz. Crt. II. sv.)

Hanibal Lucić n. pr. govoreć o slavi Dubrovnika, evo kako o srbima misli:

Njega ti svaka vrst ljudi, i ki ima
I koja nima Krst, ljubi i prijma . . .

Da „dalje još tamo“, gdino se ne hvali
Razni zakun samo poganski prezali,
„Do tamo“, gdi more Aleksandar nasu
I čudno primorje Trio grad i razsu;
Aleksandar, ki bi od „Srbljih“ kralj. . . .

Ta nije li očito, da evo ovdje H. Lucić smatra Srbe za Maćedonce i za nješto trećega, nego što su dubrovčani? Svakako se iz cieloga konteksta vidi, da Lucić govori o Srbima kao o narodu, koji je od dubrovčana daleko. Da je Lucić znao za kakavo srbstvo Dubrovnika, bio bi pouzdano iztakao Aleksandra kao njihovu srbsku diku, ili bi ga bio stavio u ma kakovu svezu sa Dubrovnikom, kao diku naroda srbskoga komu pripada Dubrovnik!

Ko što misli Lucić, tako i sami dubrovčani; evo na priliku Gundulića, onog Gundulića, kojeg bi braća tako rada ubrojili u „srbske velikane“; dočim evo kako jih taj tobožnji „srbski velikan“ trpa sam u makedonski tor:

Tim se u njih još začina,
Što se u pjesan stavi odavna
Od Lesandra Srbljanina . . .

(Osm. 3, 65—69).

U rumelskà jezdi polja,
Opet srbska naprid slidi
Gdi su od grada Drenopolja
Vrh Marice rieke zidi.

(Osm. 3, 33—37).

Gundulič još kaže, da grad Troja leži pored srbskih strana. (Osm. VII. 1; XX. 47).

Tako o srbima misle dubrovčani Zlatarić i Ranjina i dr.; a Junij Palmotić broji medju Slovince mnoge narode, ali u toj hrpi naroda slovinskih ne zna za Srbe (Cfr. Pavlimira); a Ignjat Gjorgjić trpa u slovinsku torbu i Samojede . . . dočim Srbe ne broji medju Slovince. (Pjes. razl. st. 7. 8.).

Dubrovčani ne samo što se ne drže za Srbe, već same Srbe ne smatraju nit ogrankom onoga prevelikoga stabla slovinskog.

Uza sve to naša će braća tvrditi, da je Dubrovnik „srpski grad“, da je Dubrovuik „srpska Atina“; i za to im ne treba dokaza, dovoljno je tvrditi. pa makar i najbezobraznije; ništa za to. Eto nije davno, kako je njeki Ivan Ivanić u „Revue d' Oriet“ — list, koji izlazi u Budimpešti — razpravljajuć o tom, da li je Gundulić bio Hrvat ili Srbin, korio Hrvate, što svojataju sve kat. pjesnike, te med ostalima veli: „tako su Hrvati za sebe reklamirali dva dubrovačka pjesnika Kačića i Miošića!!! I tako zbilja naša braća dokazuju, kako je srbstvo: sve i svuda. — U slast im!

Pa da kod Srba ne niču ko gljive učenjaci . . . a la Ružičić!

Ti bi ljudi još htjeli, da nam podmetnu ono liepo srbsko svojstvo, da dielimo narodnost po vjeri; dočim eto svojatamo bajagi sve „katoličke pjesnike“,

Scienim, da već dalje nemože segnuti srbski vizantinizam! Sami pojam katoličanstva protivi se eo ipso tom bjesnilu, dok je to kod Srba dogmat. Da od milijona, navedemo samo dva slučaja, a čitatelji nek sude.

Pokojni patrijarh Rajačić ulazeć u veličanstvenu zagrebačku prvostolnicu i diveć se njezinoj ljepoti, zanešen tajnim nadama i željama, izda se. podviknuv: „ako Bog da, do godine će se ovdje srbska liturgija pojati. (Cfr. Horvatè a srbská politika budućnosti. U česk. N. Listy. Br. 191. 1864).

Kada su u zadnjoj buni Krivošijani bili navalili na Perast, stari je grko-istočni pop vikao s prozora: „Hej, latini, došla vam je zadnja ura. valja da skačete u more“!

Treba li dalje govoriti?

Zadržali smo se malko dulje kod Dubrovnika, pošto su naša braća vrlo lakomi za ovom jabukom, nebi li, dočepav je se, nakitili se pod srbskim imenom našim hrvatskim perjem; — nu kiselo je groždje!

Sad da idemo malko dalje, pa da vidimo, je li junačka Boka izostaje iz hrvatskog kola. Tko hoće da se obširnije bavi i uvjeri o hrvatstvu Boke kotorske, nek prigledje razpravu u Viencu od god. 1892., pod naslovom: „Tko su bili starosjedioci Boke Kotorske“. Evo što o njoj pjeva naš slavni Kačić-Miošić:

„Svijeno (Kotor) na jeli zelenoj
Ter pokriva Buku od Kotora,

Koja no je dika od Hrvata“
I viteško srce od junaka!
(Pisma od vitezova kotorskih).

U pjesmi kojom je Kačić htio, da najdostojnije opjeva Bokeljska junačtva, naglasuje osobito, da je ne samo Boka Kotorska hrvatska, već čak da je ona dika i ponos hrvatski. Nu njemu nije samo Boka Kotorska, već i svi krajevi naokolo sve do Drača u Arbanaškoj, hrvatski.*

On u ìstoj pjesmi o Peraštanima pjeva:

Pošteno su vazda vojevali
I junačke glave odsicali:
To svidoče krajine hrvatske.
Još i mudre knjige talijanske

A koje su to krajine hrvatske, koje zasvjedočuju njihova junačka vojevanja? Kačić nam to sam kaže, dočim pjeva ta njihova junačtva, koja su izvadjali od „Trebinja do Drača“. (Ist. ili Hrv. jezik. Mostar. 1890)

Zar to nije u dlaku jednako s onim, što je pisao pop Dukljanin i drugi, da se je Hrvatska na jugu sterala do Drača, i da u njoj stanuje hrvatski narod ma koje vjere bio?

---

* U tom se Kačić podpuno slaže sa popom Dukljaninom, koji je iz tih strana rodom, i koji svoj jezik u poznatoj kronici nazivlje „hrvatski“. (Ark. I); te proteže granice Hrvatske do Drača.

I naš nepristrani o. Jukić pripovieda sam u svojoj geografiji turskoga carstva, kako se stanovnici okolo Bara i Prizrenda nazivajn Hrvati. (Bos. prijat. Sv. III. str. 23.) U tome se još slažu: Ivan Scylitzes, pisac XI. v., koji pruža granice Hrvatskoj dalje na Iztok od Dukljanina; zatim Nicefor Brienij grčki ljetopisac; Georgius Cedrenus. grčki historik; poznati Ivan Zonaras; Nicatas Choniates; ljetopisac Ivan Mletački, Edrisi i drugi.

I dubrovčanin Nalješković, o kom prvo govorimo, svjedoči nam za hrvatsvo Kotora, dosljedno Boke, gdje no kaže (u Posl. Sv. Vidal 16 nov. 1564.)

Tim narod Hrvata vapije i viče,
Da s' kruna od zlata, kojom se svi diče . . .
A liepi Dubrovnik za svu te moć slavi . . .
Šibenik još i Spljet s „Kotorom“ svi drugi . . .

Krsto Mažuranić vlastelin iz Perasta štampao je u Mletcima III. izdanje svog: „Cviet od kriposti . . . 1712.“ Pri svrsi ove knjige nalazi se ovaj dodatak: „Broj knjiga hervatskih u Butigi Bartola Okki, knjigara na Rivi „od Harvatov“ (Riva degli Schiavoni). Oni, koje su Mletčani nazivali schiavoni, kod kuće su se sami zvali Hrvati! Vidio sam još jednu stariju knjigu, na kojoj se nalazi ovaj isti dodatak. Naslov joj je: „Način za moći naučiti jedan putnik latinin slovinski jezik, a Hrvat talijanski. U Mletcih pri Bartolu Okki knjigaru na Rivi od Harvatov“. (Bibl. Kuk.)

Još nazad 60 godina nar. pjesnik, bokelj dubrovčanin Bogdan Ivanović, veli da ga nadahnjiva „hrvatkinja“ vila s visokog Lovčena. (N. List g. 1891. br. 95.) Tada još u Boki nije bilo pravoslavlje što i srbstvo! Do njekojih zadnjih novotara nije nijedan bokelj upotrebio naziv srbski, kao oznaku narodnost, nit sebe priznao za Srbina; dočim su naslov „hrvatski“ ili upravno ili neupravno rabili i priznavali za svoj narodni. Tako osim spomenutih: Benedektinac Timotej Cisilla (r. XVI. v. † poč. XVII.); Budvanin pl. Krsto Ivanović (r. XVI. v. †1684.); Plemeniti Antun dr. Bizanti

(XVI. v.) u poslanici na g. E. Conta Smecchia pripovieda o njekom okršaju bokelja s Turcima. pa tu izrično kaže: „nostri Croatti“ itd. (Cfr. Vienac g. 1892.

Današnje t. zv. srbstvo Boke i Crnegore nije drugo već monstrum-rodjenče pravoslavnog fanatizma. Osobito za srbstvo Boke, te ostalih dalm. srpskih sporada za izvjestno znamo, kako je eno nema davno ono poniklo. Začelo se u lubanji pravoslavnog generala po kreposti bečkog centralizma; babinje vodila poznata lija Stefana Ljubiše, a odnjihala ga „dobroćudna“ gospoda nar. dalmatinske stranke. Ta tko je prvo u Boki i ostaloj Dalmaciji znao za kakovo narodstvo srbstvo? Nisu li, kako smo već naprvo jasno dokazali, sami pravoslavni nazivali svoj jezik hrvatskim i bili uviek do zadnjih dana najgorljiviji pristaše sjedinjenja sa materom zemljom Hrvatskom?

Evo kako je mislio naš slavni Kurelac (V. Thum.) glede hrvatstva osobito Boke i Cruegorne: „Živo sam se uvjerio, da u Kotoru Srbina starosjedioca nigdje neima. Crnagora u korjenu svom pravi je pravcati Hrvat. Ja Boke ni Crnegore za Srblje priznati nemogu. Povede li se o tom obilatiji razgovor, ne bude težko dokazati.“

Za novoskovano narodnostno crnogorsko srpstvo nije se prije znalo, dok ga nisu preko pravoslavlja u Crnogoru uvukli fanatični šumadinski pijoniri.

Crnogorac čim izadje iz svoje zemlje makar samo preko granice arbanaške, zove sebe i drugi ga zovu Hrvatom. Kad sam na pitanje jednog Crnogorca

odgovorio, da sam Hrvat, upita me on: oli od Podgorice? Osobito u Carigradu i u obće u Orijentu, znade ih sviet pod imenom Hrvata, (I. Milčetić. Vienac. 1876. 41.) Učeni Rus Filipov pripovieda nam, da se vodja (kapetan) Crnogoraca u Carigradu nazivlje Hrvatbašom (M. M. Filipov. Horvati. Petrograd 1890. 127); a drugi Rus Makušev, inače dosta neprijazan Hrvatima, spominje, da je za vremena hercegovačkog ustanka (1859.) pečatana na Cetinju narodna pjesma: „Hrvat-baša crnogorski“, u kojoj se pjeva oslobodenje kapetana crnogoraca. (M. M. Filipov. Hrv. Pet. 128). Narod u barskoj nahiji zove se jošte Hrvatom. (Jukić B. Pr. III. 23.) Koliko i amo umišljeno srbstvo vodi svoju propagandu ne treba opominjati . . . Bio sam prisutan, veli profesor I. Milčetić, kad njeki prosti Crnogorac iz Kuća stade pripoviedati svoje zgode iz Carigrada . . . ; ali ga u isti čas prekide jedan Vojvodjanin: što reče bolan? Odkud ti da si Hrvat? Ta ne krstiš li se sa tri prsta kao Srbin? etc. (I. Milčetić. Vienac 1876. 41) Tim se evo načinom širi veliko-srbstvo!

Bilo kako bilo, Crnogora po hrvatstvo ostaje uviek od velike znamenitosti. — Iz stare Duklje, koja se nalazila u današnjem Crnogorskom području, potiče najstariji nam poznati nar. spisatelj, Pop Dukljanin. Taj pisac u polovici XII. v., služi se čistim hrvatskim jezikom, i zove ga „hrvatskim“ (Ark. I), a ne zna za nikakovo drugo narodno ili izmišljeno ime. Pravo je dakle kad naš Kačić pjeva o tim „hrvatskim pokrajinama, da su dika od Hrvata“. (V. Kačić. Razg. Ug.

Pjesma od vitezova Kotor.) Dakako, da se srpstvo p pravoslavlju u Crnojgori užasno sada šepiri, a po to: kvari ovaj djevičanski narod. Već se kod Crnogorac uvidja, na što idu poznati šumadinski emisari ili kak se sami nazivlju narodui vaspitači.

Nema dvie tri godine, što je jedan od najuglec nijih i najstarijih crnogorskih vojvoda za knjaževon sofrom kazao, da bi trebalo okanit se Serbijanaca, uzet braće „hrvaćana“, da vaspitaju narod!

I te kako bi bilo pametno, da se Crnogor okane tih prekodrinskih smutljivaca.

Crnagora uviek je bila dika i ponos med sla venskim državama. A šta Srbija? Na što je sad na pokon spala? Postala je pravim pravcatim spahilukon jednoga kartaša. Pa otale da junački Crnogorci dobij moralne ili ma kakve podpore?!

Krenimo medjutim dalje poljem naše starije l terature.

Juraj Baraković, zadranin (1548—1628) izdao j svoju „Gjarulu, urešenu slovinskim jezikom“, pa „Trublju Slovinsku“, gdje je pečatana i pjesma nje kog svećenika Mata Tomaševića Barakoviču, a z njom Barakovićev odgovor, gdje nakon malo stihov veli:

Tebi venci kite, na gora parnažkih
Od pavorne hite, po načini naški
U slozi „harvatskih“; meni se tako mnij . . .
I pisma slovakih, da tebi druga nij . . .

(I. izd. str. 368. — II. st. 312.

Zatim dolazi pjesma Ivana Tonkovića, kanonika šenskoga Barakoviću, pa nakon toga opet Barakoćev odgovor u kome čitamo:

Drugi će zvon biti, drugi slog, drugi poj
I druge zvoniti, trublje glas ner je moj
Drugi stvor, drugi broj, hrvatskim jezikom
Druga sprav, drugi kroj, drugi red s prilikom
Hrvati človikom; diče takovim
Jak dragim kamikom; v zlato vezanim
Hrvatske knjige doim, pisnikom žudim znat
A ne znam nit umim, kom od njih slavu dat . .

O Mati Tomaševiću pripovieda nam Baraković a njemu drugi ni' u slozi hrvatskih"; nego na žast malo imamo, što nam je od njega preostalo.

I Ivana Tonkovića, kanonika šibenskog, Barakoć u svome odgovoru na Tonkovićevoj poslanici hvali kao vrstna čovjeka i spisatelja; dočim spomenuti onković ovako pjeva o Barakoviću:

Da pokle livadi i gore Planinke
Častni glas osladi; ove Vile slavinske . . .
Pozna se pokojno harvatsku čistu krv etc.

Hortenzij Bartučević (XVI. v.) hvaranin, u poslaci: „Plemenitome gospodinu Bernardinu Karnarutiću, astelinu zadarskomu u pohvalu Tižbe i Sigeta", piše:

Ne mani se reče; da vriđna človika
Po svitu glas teče, i tvoj će do vika;
Er Tižbe velika dila si svitu dal,
Ka ti će bit dika, nam pošten glas ne mal . . .
A Sigetom (Karn. djelo) si steć hotil zlatu krunu,
Kom će Hrvati već častni bit na punu.

Spomenuti Brne Karnarutić (XVI.) zadranin, napisao je „Vazetje Sigeta". U Ml. 1584.

I on često upotrebljava naslov hrvatski, hrvat, (Dan. ilir. 1866.; 303, 4).

Gospode i knezi harvatskih, tolikoj
Turačkih vitezi sada poju poboj . . .

D. L. Terzić (XVIII.) višanin, napisao je: „Pokripljenje umirućih . . . " etc. (III. izd. popr. B. Pavlović), koje da upravnije izgovara u harvatski jezik, popravi i prištampa za korist naroda hrvatskoga. U Ml. 1747. (Cfr. B. Pavlović).

Zborošić Benedikt, trogirarin. — Pištule i Evangjelja po sve godišće harvatskim jezikom stumačena. U Ml. (got. pism.) 1544.; zatim g. 1586.

Zanoti (Tanzlinger) Ivan, zadranin, (r. 1651) i kanonik zadarski, napisao je rječnik lat.-tal.-hrv.; zatim je preveo: „Enejde Virgila prva i druga u slovinski jezik iztumačena". U Ml. 1688.

U predgovoru prve knjige veli: ne marim svitovnu pohvalu . . . . i svaki svojim zakonom (dialektom) osobito govori, tako da svi „Hrvati" jesmo, a jedan drugomu svaku besidu ne razumimo i svaki svoj jezik procinjuje i hvali.

Po ovom se jasno razabire, kako Zanotti smatra za Hrvate ne samo dalmatince, već i one druge sve koji govore hrvatskim jezikom po ostalim hrvatskim pokrajinam.

Glavinić Franjo (1586—1650) istrijanin, fr. definitor države Bosne; — izvodio je svoje pleme iz

Bosne, gdje mu je porodica njekada živjela oko Glamoča na dalm.-bosanskoj granici. Tri brata što bjehu pobjegli pred Turcima rastrkaše se na tri strane, jedan otide u Rusiju. drugi u Banovinu, treći u Istru, i od ovoga zadnjega potječe Ivan kasnije kao fratar Franjo.

Bio je poznat u svoje doba kao velik jezikoznanac. (Ark. IX. 266.) Med ostalim napisao je: Cvit svetih, prenešen i složen na „harvatski jezik". (U Ml. 1628., 1957., 1702.) Ovo je djelo posvetio slavnomu junaku onoga vremena, knezu Vuku Krstu Frankopanu, o kom Glavinić kaže: „inter nostrae nationis Proceres nemini secundus".

Zatim je napisao: „Svitlost duše verne". U Ml. 1632. U predgovoru veli, da je knjigu napisao: „radi dužnosti uredničtva, . . . i napokon za ugoditi braći . . . a navlastito hrvatskom jeziku".

Naš učeni istranin posvetio je jošte svoja: „Četiri poslidnja čovika". (Ml. 1628), Nikoli i Petru Zrinjskomu. (Ark. IX. 270).

Po teoriji „Srbi svi i svuda" naravno je da naša braća svojataju i Istru, gdje dakako ne mogu da vode svoje velikosrbske agitacije: pošto tamo nema grko-iztočnjaka, osim male šake doseljenika u selu Peroju. Perojci podpadaju pod zadarsku biskupiju, po čem i zadarski vladika nosi gromorni naslov „metropolite dalmatinskog i istrijskog". — Kod zadnjih izbora za carevinsko vieće, po nalogu iz Zadra, grko-istočn

popo natjerao Perojce, da glasuju proti hrv. zastupniku Laganji, a za talijanaškog kandidata!

I ja pristajem uz onu Vukovu, ali samo sa ovakom varijantom: „Braća naša svi i svuda nebraća“.

Eno Banovine, eno Bosne, eno Dalmacije, evo i Istre; gdjegod ima tih ljudi, premda poput čifuta posvuda razsijani, svuda su složni proti nama s našim najljućim neprijateljima! To je Srbinu u krvi!

Za strašnih turskih navala na Evropu Srbi su proti samom kršćanstvu i uljudbi bili uviek u slogi sa Turcima, što nam potvrdjuje i veliki Srboljub Šafařik, gdje no veli: Tako je bio srbski narod raztrovan skroz, da mu je sudjeno, mjesto vlastite države, da utvrdi carstvo najvećega neprijatelja europejske uljudbe. (Gl. Herc. 1892.—35).

Kakvi su bili u prošlosti, takvi su i u sadašnjosti.

I slavnoga našega O. Andriju Kačića Mijošića (1690—1760) htjedoše Srbi da posrbe, premda se on o Srbima kadgod i jako hrdjavo izrazuje. (Cfr. Razg. ugodni. Izd. Mat. illir. g. 1862., str. 72, 190). Medjutim da vidimo kako je s našim Kačićem obzirom na hrvatski naslov.

U predgovoru svoga „Razgovora“ kad naprama latinskom i talijanskom označujuć svoj narodni jezik, on ga zove hrvatskim: „sve sam pomnjivo izvadio iz knjiga latinskih, talijanskih i hrvatskih“.

U pjesmi (II) poskočnici hrvatski mu je što i slovinski:

A kraljuje sva hrabrenost
U narodu slovinskomu,
Snaga, jakost i srčenost
U vojniku hrvatskomu.

Kad se pjesmom svomu narodu obraća, on kaže:

Što bi reka đragi pobratime
Koji nosiš od Hrvata ime.

Njemu je Boka kotorska, u čiju slavu pjeva „dika od Hrvata (pj. 127)“. Pa kao od milinja u istoj pjesmi ponavlja više puta narodno ime: „Nečudi se dragi pobratime — Krajišniče i Hrvačanine — — To svidoče Krajine Hrvatske — još i mudre knjige talijanske“.

Naše Jadransko more zove hrvatskim: „Pobigoše (Kačići) k moru hrvatskome“ etc.

To sve ni najmanje ne smeta Srbima, da Kačića posrbe! O istome predmetu, tko hoće naime da se sa Kačićevim hrvatstvom bolje upozna, nek čita razpravu u zadarskoj „Hrvatskoj“ od g. 1886. Mi ćemo medjutim ići dalje.

Filipović Ivan, nazvan Garčić (XVIII. v.), rodom izpod Sinja na Cetini, napisao je: „Pisma koja se piva u mladu nedilju. U Ml. 1704.“ Treba uz to primjetiti da je pjesma ćirilicom štampana. Na koncu veli: Svagda nam bilo ime Isusovo u pomoć, i prisveto Trojstvo i Divica Marija naša pomoćnica i sveti Jerolim, sv. Juraj mučenik, sveti Ilija „naše zemlje“ protekturi i svega slavnoga slovinskoga naroda i jezika „hrvatskoga“.

Ovi sveci pokrovitelji su raznih hrvatskih pokrajina; Jərolim Dalmacije, Ilija Bosne etc.; a u svim tim pokrajinama naš Filipović poznaje „jezik hrvatski". To je tako krasno svjedočanstvo, da boljeg ne može biti!

Marnavić Ivan Tomko. šibenčanin (1579—1639). kanonik zagrebački i biskup bosanski. O njem možemo kazati, da je dobro poznavao sav hrvatski narod, pošto je skoro u svim hrvatskim pokrajinama obnašao razne časti i službe. Uz to bio je za hrvatske strane jako uplivan pouzdanik Rima; i to baš zato što je uz svoju darovitost dobro poznavao sve krajeve hrvatske. Kad se je za njegova doba imalo štampati novo izdanje staroslavenskog Misala osobito za Dalmaciju i Bosnu, Marnavić je za taj posao u Rim pozvan. — Osim toga Marnavić bio je veoma učen i plodan spisatelj. Mi ćemo iznieti samo ponješto, što na našu stvar spada. Napisao je: „Život Margarite bl. divice, kćeri Bele kralja ugarskoga i hrvatskoga. Prinešen iz vlaškoga (tal.) u hrvatski jezik." U Ml. 1613. Zatim: „Iztumačenje obilnije nauka kršćanskoga od g. R. Bellarmina kardinala prinešeno u jezik hrvatski". U Rimu 1627. (4 izdanja).

„Život Magdalene od knezov Zirova plemena Budrišića". U Rimu 1626. Ovo djelo posveti svojoj majci. U posveti veli: „Budući složil u pisni naške život Mandaline Budrišića gospodićne hrvacke". A ovako počima Mandu Budrišićku:

Hrvatske divice u zemlji hrvatskoj
Mlade udovice u kući domaćkoj,

U strani rabskoj (gdje je bio samostan) —
Bogu posvećene . . . . .

Sam Jakov (Budrišić) hrvatsku viru kralju hrani etc. Manda Budrišićka, kći junaka Jakova Budrišića, i od 16 godina udova Ivana Babojnovića, kao takova otide u manastir, premda je imala više prosaca, medju kojima i Petra Paladinića, vlastelina trogirskog, o kom Marnavić pjeva, da je bio:

Od Paladinića plemena staroga.
Ko bi nigda od vića dvanajstoga
Ko kralje hrvatske prvo obiraše, itd.

Glavni sadržaj ovog djela bavi se o Magdaleni, ali u njemu je Marnavić upleo koješta drugog, kao povjesti, opisi gradova itd. — Opisujuć onu stranu Hrvatske, gdje se je Magdalena rodila, ovako pjeva:

Nad strmom planinom, ka hrvatsko more,
Nastupa dužinom velebićke gore . . . .

To je junačka naša Lika, gdje grko-iztočni popovi u ovo zadnje doba toliko fantazuju prosti narod, narivavajući mu njekakovo srbstvo, za koje do sad jadan pravoslavni Likota još nije znao.

— U Lici ima grko-iztočnjaka, po srbsku, srba; ergo Lika je srbska. Dr. Ante Starčević rodom je iz tih krajeva, ergo je Srbin; a kao Srbin, pošto ne radi protiv Hrvata, on je „odrod srbski“. —

U nedavno izašloj brošuri „Uzajemnost južnijeh Slavena“ na str. 126. čitamo: Pojavi se čudo nevidjeno u devetnaestom vieku. Kao Jupiter tonans za-

grmi mlad, odvažan čovjek, srbski odrod dr. Ante Starčević, da Srba nema.

Dr. Ante Starčević dakle pravi je pravcati Srbin! Po svim srbskim logičnim skokovima ne može inače ni biti.

Da su Srbi doznali za Liku tek prekjuče, evo med ostalima dokaza. Ličanin Vid Došen napisao je svoju „Aždaju sedmoglavu“, a njeki Georgij Mihajlović potrudio se je „da prečisti s dalmatinskog jezika na slavenoserbskij“. (Klaić Hrv. i Hrv.) Da je taj Mihajlović znao za kakvo srbstvo Like bili se bio tako izjavio?

U ostalom smiešno je, da se čovjek na takova šta i obazire.

Medjutim i drugi Srbi prevadjali su na onu čudnu mješavinu proizvode hrvatskih literata, kao n. pr. St. Raić, koji je g. 1807. preveo na prostij serbskij jezik Relkovićeva Satira. (Književ. g. I. sv. 4. str. 480).

Nego slušajmo mi dalje našeg Marnavića.

U spomenutom svom djelu sliedi pripoviedanjem o Magdaleni, te veli, kako je ona otišav u manastir oponašala primjer starih pustinjaka:

Tač hrvatska dika Jerolim slavljeni . . . .
Tako Gostumila kralja hrvatskoga . . . .
I tako deklica ugarskoga dvora . . . .
Mlada porodica hrvatskoga mora . . . .
Rab grad na otoku mora hrvatskoga . . . .
Za ogled služiti kraju hrvatskome . . . .
Dive kim primine nima kraj hrvatski itd. itd.

Još prvo neg Mandalena umre veli Marnavić:

Biše roda svoga zator jur vidila,
„Puka hrvatskoga“ razsuće slišila,
Pod Turci „Bosnu“ svu biše oplakala,
„Hercega državu“ zgubljenu jadala;
Kralja bosanskoga sime zatrveno,
Ime gospodskoga plemena zgubljeno , . . .
Primorje hrvatsko plinjeno, paljeno
Usiltvo turačko po njem utvrdjeno,
Velebić zeleni opušćen do mora,
Neretski hrabreni kraj razsut do zgora.
Obrovac i Skradin s poglavnim Bribirom
I s njim pritvrdi Knin, po turskom nevirom.

Ovdje kako se vidi Marnavić pripovieda o razsuću „puka hrvatskoga“, Bosne naime, Hercegovine, Neretve, Primorja etc., gdje svuda vidi samo hrvatski puk. Mogli bi iznieti još silu navoda od Marnavića u potvrdu hrvatskog naslova, al je i ovo već predovoljno.

Sad kad smo se Bosne i Hercegovine dotakli, da vidimo što nam tamo naši stari vele o hrvatskom naslovu. O. Lovre Ljubiški Šitović sin plem. Turčina, rodio se g. 1672. u Ljubuškomu u Hercegovini, zvao se prvo Hasan; u 17 godini pobježe u bližnji Vrgorac, da primi vjeru kršćansku. Zatim otide u Našice u Slavoniju, gdje izuči blagosloviju i g. 1701. bi u svećenika zaredjen. Kasnije bio je učiteljem mudroslovja u Makarskoj (1708), u Šibeniku (1715); poslie ga nalazimo u Sinju (1716), u Imotskom (1717), Ulcinju, Spljetu, dok g. 1729. 28. veljače ne umre u Šibeniku.

Šitović je mnogo toga napisao, kao: Nauk kršćanski (1727), zatim preveo je dva pobožna djelca sv. Bonaventure (1713), Alfabetum; Adorate Dominum. Osim toga ostavio je više radnja filosof. i bogosl. sadržaja, te propoviedi većim dielom na hrv. jeziku, koja se sada nahode u Samostanu sv. Lovre u Šibeniku. (List Bisk. Spljet. Makar. g. 1883. — br. VIII.)

Kako li naš Šitović nazivlje jezik kojim piše. Navest ćemo samo dva ujegova djela i to: Pisma od pakla . . . koju iz sv. pisma staroga i novoga zakona u „harvatski“ jezik i pivanje složi. U Ml. 1727.

Grammattica latino illyrica. Venetiis 1742. (Doživila je 3 izdanja). U predgovoru ove svoje slovnice veli ovako: moj dragi štioče . . . . jur je tebi očito da mnogi narodi, t. j. Francezi, Španjoli, Italijanci i Nimci . . . lašnje nauče gramatiku, nego „mi Hrvati“ . . . . I premda jesu koji godi naučitelji gramatike iztomačili deklinacione imena i konjugazione veraba „hrvatski“ . . . . .

Ja dakle budući vidio mnogi trud Bosne, Argentine . . . . etc.

Šitović je u prvom redu namienio tu slovnicu hrvatskoj mladeži Bosne Argentine.

Klasičan je za hrvatski naslov dokaz, što nam ga čestiti Šitović podaje. On, kao sin Turčina, kao šlavonski djak i kao dalmatinski učitelj, da je znao za kakovo drugo narodno ime u svim ovim pokrajinama, bio bi ga zaisto spomenuo; al Šitović zna samo, da smo Hrvati i da je jezik samo hrvatski u svim

onim pokrajinama, ili gdje se rodio, ili gdje je učio, ili gdje je djelovao!

Srbin protrne, kad mu kažeš, da su Bosna i Hercegovina hrvatske zemlje. — Ta tamo ima mnogo hrišćana, koji se krste sa tri prsta. Kakvih li bi dakle Hrvata moglo biti u Bosni i Hercegovini? Nje to ne smeta, što se u tim zemljama od viekova znade samo za nar. hrvatski jezik. i da je srbstvo samo oznaka za pravoslavlje. Eno u samom Sarajevu ciela se jedna mahala još dandanas zove „Hrvatin"; a pored sve narodnje duševne potištenosti još u mnogim i mnogim mjestima narod se zove „Hrvaćani". U Bosni ima „turska Hrvatska", u Mostaru i Hercegovini je predjel, koji se zove „hrvatska", etc. etc. Što ovo znači? Znači da je bosansko ime provincijalno; srbsko, vjerska oznaka; a hrvatsko da je pravo narodnje ime. Napokon jedinstvo bosanske knjige sa ostalom hrvatskom, ter njezina istovječnost u duhu, jeziku i svemu, jamči nam za njeno hrvatstvo.

Stanovnici bivše Poljičke knežije, svi doseljenici iz Bosne, u svom prastarom štatutu nazivlju svoj jezik „rvackim".

Turčin Mostarac Kajamija. koji je živio za Kandijskog rata (1669) u jednoj pjesmi turskim slovima, a hrvatskim jezikom napisanoj, brani hrvatsko ime:

Nemojte se kladiti,
A Hrvate paliti;
Zato će te platiti,
Kad vam ode Kandija.

Evo i svjedočanstva Hodoverdija, čauša Sofi-Mehmed-paše bosanskoga. To je pismo od g. 1589., što ga je pisao Muhamedanac. Evo odlomak iz ovoga pisma: to videći mi Hodarvedi čauš prisvitloga Sofi-Mehmed-paše bosanskoga . . . Zato mi hotismo učiniti viru od toga posla i dvoje knjige pisati turski, a dvoje „hrvacke“ rukom Alićehaje. (N. List god. 1892. br. 8).

Nećemo se osvrtati na nove pjesme, osobito muhamedanske, u kojima se često upotrebljava hrvatski naslov; ostavit ćemo i glagolsku i bogumilsku literaturu, koje nam jasno zasvjedočuju hrvatstvo tih krajeva; ostavit ćemo mnogo toga, pošto bi daleko zašli. Nedjutim u ovo zadnje vrieme ugledalo je sviet djelo pod naslovom „Razbistrimo“, u kom ima sva sila dokaza za hrvatstvo Bosne ponosne i junačke Hercegove zemlje. (Mostar, kod ured. „Gl. Herceg.“ 75 nč.) Tko hoće da se tim predmetom obširnije bavi, neka ga pregleda. Mi smo štedeći prostor „Hrv. Branika“. iznieli ono nješto, što je dovoljno, da se dokaže teza kojom se bavimo. A sad krenimo s drugim našim navodima, da dokažemo obćenitost i naravitost hrvatskoga naslova u našoj starijoj literaturi. Dovoljno je, da ih samo redom nanižemo.

Jerolim Kavanjin (r. oko g. 1640—1714) Splječanin, napisao je velepjesan (32.000 stihova), koju Kukuljević izda pod naslovom: Bogatstvo i ubožtvo.

U pjev. IX. k. 171, kori svoje zemljake, što svoje odnemaraju a tudje usvajaju:

Sviet je otišao naopako
Hrvat žive jurve njemški itd.

Marljivi Kavanjin umoli sve daljnje hrvatske spisatelje, da mu pošalju, što su napisali ili složili, kako u svom pjev. VIII., k. 164, veli:

A koji još od nas dalje
Što narodu svom složiše.
Nje umolih, da tu šalje,
Nek i Hrvat pop što više,
S njih bi znao za spasiti
Sebe i puke i obiti, itd.

Dalla Costa Angjel (XVIII. v.) svećenik spljetske crkve, izdao je: Zakon crkovni složen i upravljen za naučenje i prosvjetljenje redovnikov harvaskoga naroda. U Ml. 1778. (2 sv.)

U predgovoru veli štiocu: Skupljenje od ovih zakoni stvaraju jednu knjigu, koja djačkim jezikom zove se Jus Canonicum, a harvaski zakon crkovni. Ova knjiga, koja dosad nije se vidila iztumačena u naš jezik, pokazuje svemu narodu harvaskomu što su zakoni. . . . . Za učiniti i izpraviti ove knjige molio sam g. D. Injacija Bakotića popa Kaštila opatiskoga (Gomilica), za da on toliko u istumačenju Harvaskomu, koliku u ispisanju bude mi pomoćnik.

I sada žive u Spljetu njeki D. Injacije Bakotić rodom iz Gomilice, za cielo potomak ovog hrvatskog književnika, koji je bio u pomoći Angjelu Dalla Costi; — ali gle čuda nevidjena, do tu nedavno držao se

Srbinom, dapače bio i zastupnik srbski u pokrajinskom dalmatinskom saboru! Same metamorfoze!

U posveti druge knjige spljetskomu nadbiskupu, prvostolniku Dalmacije i sve Hrvatske, veli: Tebi kako no poglavici sve Države Hrvatske i momu. . . . . Još uzdam se prisvitli i pripoštovani moj Arkibiskupe, da dobrovoljno prijat ju hoćeš, pokle upravljena je za prosvietljenje Redovnikov tvoje Dršave i svega Harvaskoga naroda. . . . Ah, da bi Bog hotio da svaka koja sam prikazao i primio Narodu momu, da budu zadovoljna i ljubeznivo pričekana.

Farković od Ciprijanih Franjo (VIII. v.) pop dalmatin. „Nauk za težake od Dalmacije u hrvatski jezik prenešeno. U Ml. 1795.

„Vrieme sveto uloženo prid svetim Sakramentom. Iz talijanskoga u hrvatski jezik prinešeno. 1789.

D. Dominik Gianuzzi (dalm. XVIII.) „Nauk poljskoga težanja". U Ml. 1792. Ovako počimlje svoje djelašce: „Vele sam davno želio u mome srcu, da bi koga Bog nadanuo pisati harvaskim jezikom svrhu stvari, koje se pristoje težakom. etc.

Palikuća Nikola (dalm. XVIII.) iz Prokljana kod Šibenika. „Himbenost pritankog veleznanstva Nasradinova. Iz talijanskoga u hrvatski jezik", U Jakinu 1771.

Pavičić Dominik Ivan (XVIII.) Hvaranin iz Vrbanja. „Pripovidanja nediljna složena u jezik talijanski od Ivana Campadella, prinesena u harvaski." Ml. 1749. Zatim: „Govorenja sveta ćudoredna od Kampadella prinesena u harvaski jezik". U Ml. 1749—1754.

Ovo isto djelo preveo je i začesanski kanonik Baltasar Mataković: „Sermones morales Joannis Campa ex italico in croaticum vulgare traducti. 1770". Ovo drugo Pavičićevo djelo „prikazano je svim prisvitlim i pripoštovanim Arkibiskupom i Biskupom od Harvaskih Država". — Dalje u posveti veli: „postavih se pisati u naš jezik . . . i odlučih prikazati ih i pripo-ručiti vami Prisvitli i Pripoštovani Arkibiskupi od Harvaskoga naroda . . . . jere od mene za ljubav moga harvaskoga jezika našim ljudem iz talijanskoga u naš prinesene. — i kako znadem da su svakomu ugudni u talijanskom jeziku tako ufam, da će biti i u harvaskom. . . ." A u opomeni na štioca: „Mišljah veće puta koliko lipa nauka leži u talijanskom jeziku, bez ikakve koristi harvaskomu: lasno bo je župnikom talijanskim naći nauka za pripovidanje koliko žude, ali ne harvaskim. . . . . Na svrhu svidočim ti razboriti štioče, da ja ne razumidem učiti koga harvaski besiditi, nego . . , . itd.

Pavišić Marko (XVIII. v.), gradjanin spljetski. „Izpis od najzadnje naredbe sv. Bernardina. Iztumačen iz talijanskoga jezika u arvaski i položen pripoštovanom kapitulu crkve splitske, prvostolne sve harvaske zemlje," U Ml. 1760.

Mate Zoričić (XVIII. v.) franjevac iz biskupije šibenske, medju inim napisao je: „Osmina dilovanja duhovnoga" U Jakinu 1764. Evo kako piše u predgovoru: „Upravi me milosrdje božje, da sastavljenoj ovo dilo u naš hrvaski jezik prikažem na štampu i

ovako štampana prikažem takodjer redovnikom od našega harvatskoga jezika i naroda etc.“

Telitenović Antun, franciškan. „Molitve katoličanske iz djačkoga u jezik harvatski iztumačene.“ (Ne znamo za mjesto i godinu te rodnoga mjesta spisatelja ove stare knjige, no po svemu izgledu valjda je rodom Dalmatinac). (Bibl. Kuk.)

Otac Josip Banovac (XVIII. v.) dalmatinski franjevac. U svojim: Predike od svetkovina došašća Isukrstova (U Ml. 1759.) koje posveti Iv. Garanjinu bisk. rabskomu, veli, da ih je napisao „za lasnost redovnika harvaskoga slova“. Zatim štiocima: „Mila moja braćo hrvaćani dao sam Vam na svitlost etc.“

U „Pripovidanjima“ od g. 1749. veli da su „složena u dični hrvatski jezik“. (V. Jagić. Knjiž. I. 356).

O. Josip Gjurini, u svojoj slovnici mnogo puta rabi naslov ilirički, naški etc., al se ipak nije mogo oteti obćem pučkom nazivu, i to na mjestu, gdje o njem pored stranih jezika govori. Na prvoj strani piše ovako: „ovo ime gramatika izhodi od rieći grčke, što u djački jezik jest literatura, a arvaski slovstvo ili ti slovinstvo. (Na koncu slovnice dodao je oboju azbuku, jer su Hrvati rabili i jednu i drugu).

Otac Filip Grabovac XVIII v.) iz Vrlike u Dalm. „Cvit razgovora naroda i jezika iliričkog oliti arvaskoga. 1747“. Evo dvie kitice njegovog „Cvita“:

Pogrdiše (odmetnici) zemlju Dalmaciju
Tu arvasku dragu provinciju.

Siromah Grabovac rad svog domoljublja bi po

mletačkom senatu osudjen na tamnicu, odklen ga na smrtnu postelju odnesoše u manastir sv. Duha)† 20. apr. 1750). Napisao je jošte: „Istoriju naroda ilirič-koga ali arvatskoga". (1749). Cfr. Stj. Zlatović. Franj. u Dalm. str. 471.)

Još ćemo navesti njekoliko djela za hrvatski naslov, pak tim da i dovršimo.

Dialogi sv. Grgura. Ke knjige jesu iztumačene iz gramatike na jazik harvatski (Bibl. Kuk.)

God. 1759, bi štampana u Mletcima Devetnica na čast sv. Paškala Baylona; u kojoj ovako čitamo „Novena . . . . . prinešena iz latinskoga u harvaski jezik, po jednomu redovniku istoga reda. . . ."

God 1764, bi u Jakinu objelodanjeno po njekom fratru: „Blago odkriveno maloj dičici i potrebnim; gdi je način ugodan znat služit misu latinski i arvaski."

God. 1767. (u Ml.) ugleda svjetlo po njekom franjevačkom redovniku: „Nauk mladoga misnika za početi govoriti sv. Misu". Prevoditelj veli, da ju je preveo „za službu PP. Misnika harvaskoga slova"; a u predgovoru kaže: „slobodim se čiča toga šta hotio sam ove nauke misničke iz latinskoga u naš dični harvaski jezik primiti". Na koncu pak: „najprvo sebe ponikujem, pak ostalu braću PP. Misnike hrvaćane, koji imadu potribe. . . itd.

Godine 1782. štampalo se je u Mletcima „Striljanje Alke — dvi pisme složene i prikazane na čast i poštenje gospode Makarske.

Evo početka prvoj pjesmi:

Šemluk čine Makarska gospoda,
Od arvaskog slavnoga naroda,
Šemluk čine, konje igrajući,
A s kopljima Alku striljajući.

Zatim imamo: „Pismu od četiri grada koja su bila na Muću“. Ovu je pjesmu dao štampati koncem prošl. vieka njeki Jure Jeličić, te ju kasnije u „Viencu“ od g. 1875. na novo priobćio M. J. Granić mućki župnik. U ovoj se pjesmi često spominje naslov: arvat, arvaski; pa i njeki „mali kraljevi arvacki“, koji da su stanovali na Muću. U istoj pjesmi čitamo i ova dva redka:

Kad no vojska od sivera dodje
Od našeg arvackog naroda etc.

Da spomenemo jošte: „Pismu Bobetića Stipana.“ Ovu je pjesmu našao g. D. Srećko Karaman u starom rukopisu prošloga vieka, napisanu u bistroj poljičkoj ćirilici, te objełodanio u „Hrv. Vili“ od g. 1882. U ovoj se pjesmi nabrajaju junačtva počinjena od stanovitih Poljičana. Na mjestu gdjeno kaže kako poginoše dva mlada poljička junaka, naime Sučić Radoša i Don Luka Ivanišević, ovako pjesma pjeva:

Poginuše dva Arvata mlada
Niže Klisa bijeloga grada.

Mogli bi još mnogo toga navesti u potvrdu hrvatskoga naslova u našoj starijoj književnosti, al nam to ni vrieme, ni sredstva, ni okolnosti ne dopuštaju.

Prigovaranja i podvale što nam ih braća dobacuju, kako se vidi izgledaju á la Don Kišot u vizan-

tinskom izdanju, i nisu drugo već prosti atentat na ljudski razum!

Na koga se ti prigovori odbijaju, jasno nam ova razpravica pokazuje. Medjutim kao pečat svemu završit ćemo sa velikim srboljubom Šafarikom, koji izvodeć iz povjestnice tri osobita srbska svojstva, veli, da je Srbima u krvi: „praznovjerje bez prave vjere, p o h l e p a z a t u d j i m te lukavština“. Divna fotografija!

I time punctum.

